

Neutralne države u Europi u Drugom svjetskom ratu

Goričan, Tonka

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, The Faculty of Political Science / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:114:541911>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom](#).

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-07**

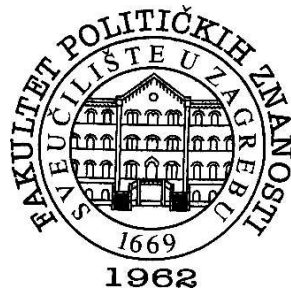

Repository / Repozitorij:

[FPSZG repository - master's thesis of students of political science and journalism / postgraduate specialist studies / dissertations](#)

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Diplomski studiji politologije
Nacionalna sigurnost

Tonka Goričan

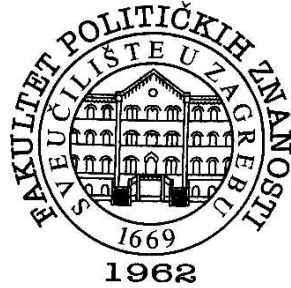
**NEUTRALNE DRŽAVE U EUROPI U DRUGOM
SVJETSKOM RATU**

Diplomski rad

Mentor: doc. dr. sc. Boško Picula

Zagreb, rujan 2024.

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Diplomski studij politologije
Nacionalna sigurnost

Tonka Goričan

**NEUTRAL EUROPEAN COUNTRIES IN THE SECOND WORLD
WAR**

Master Thesis

Mentor: doc. dr. sc. Boško Picula

Zagreb, September 2024

IZJAVA O IZVORNOSTI

Ja, Tonka Goričan, izjavljujem da je diplomski rad, *Neutralne države u Europi u Drugom svjetskom ratu*, predan na ocjenu mentoru doc. dr. sc. Bošku Piculi, u potpunosti moje intelektualno vlasništvo koje sam pisala sama te pri pisanju kojeg nisu bile korištene nedozvoljene metode. U radu su poštivana etička pravila znanstvenog i akademskog rada.

Tonka Goričan

ZAHVALA

Prvenstveno, želim se zahvaliti svojoj obitelji, mami Luciji i tati Goranu, bratu Eduardu te djedu Željku.

Mama, kada bih napisala milijun zahvala ne bi bilo dovoljno. Moj si najveći borac, navijač i prijatelj. Svatko će za svoju mamu reći da je najbolja na svijetu, ali u mom slučaju to stvarno i jest istina. Nadam se da ću jednoga dana biti majka i žena kakva si ti. Zauvijek, hvala.

Tata, hvala ti što si mi pokazao što je bezuvjetna ljubav, ne samo prema Eduardu i meni, već i prema našoj mami. Zbog života koji si nam pružio, naučila sam kako se nikad ne smijem zadovoljiti s ništa manje. Hvala ti što si uvijek vjerovao u mene, čak i kad ja nisam.

Edo, najbolji si mali brat kojeg sam mogla poželjeti. Nekad se pitam kako u tako mladog dečka od samo 10 godina stane toliko suosjećajna, empatije i dobrote. Mnogi bi se odrasli ljudi mogli ugledati na tebe. Hvala ti što me činiš boljom osobom.

Deda Željko, kad sam imala 5 godina dao si mi u ruke prvu Enciklopediju i učinio od mene vječno znatiželjnu osobu. Zbog tebe se danas šalim kako znam 1001 nepotrebnu činjenicu i podatak, ali zapravo se jako ponosim time. Hvala ti.

Za kraj, želim zahvaliti svom suprugu Andriji. Mogla bi napisati još jedan rad od 50 stranica o tome kako se osjećam uz tebe i kakav si čovjek. No, kako nitko ne bi čitao Diplomski rad od 100 stranica, bit ću kratka. Hvala ti što postojiš i što si me našao. Hvala ti što me svaki dan podsjećaš koliko sam voljena. Hvala ti što si strpljivo čitao svih 35 verzija ovog rada. Hvala ti što si me svaki dan vozio u knjižnicu, dolazio praviti mi društvo na pauzama i donosio kavu od doma jer znaš da mi je ta najfinija. Ti si moj najbolji prijatelj. Volim te.

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Teorijsko-metodološki okvir rada	1
2.1. Neutralnost u kontekstu doktrina međunarodnih odnosa	1
2.1.1. Realizam	2
2.1.2. Liberalizam	4
2.1.3. Konstruktivizam	5
2.2. Komparativna metoda	6
3. Pojam neutralnosti u međunarodnim odnosima	8
4. Neutralne države	11
5.1. Švedska	11
5.1.1. Tradicija neutralnosti	11
5.1.2. Drugi svjetski rat	12
5.2. Švicarska	16
5.2.1. Tradicija neutralnosti i predratne okolnosti	16
5.2.2. Drugi svjetski rat	18
5.3. Španjolska	20
5.3.1. Španjolski građanski rat	20
5.3.2. Drugi svjetski rat	22
5.4. Portugal	25
5.4.1. Povijesni kontekst neutralnosti	25
5.4.2. Drugi svjetski rat	26
5.5. Irska	29
5.5.1. Predratne okolnosti i kontekst neutralnosti	29
5.5.2. Drugi svjetski rat	31
6. Komparacija predmetnih slučajeva	33
6.1. Rezultati istraživanja	33
6.2. Neutralne države Europe prije, tijekom i nakon Drugog svjetskog rata	36
7. Pojam neutralnosti u 20. i 21. stoljeću	37
8. Zaključak	38
9. Literatura	40

1. Uvod

Burno razdoblje Drugog svjetskog rata, vrijeme neviđenih sukoba i promjena, također je svjedočilo o fascinantnom geopolitičkom fenomenu – postojanju neutralnih država unutar Europe. Ovaj rad ima za cilj proniknuti u intrigantnu dinamiku i motivaciju tih neutralnih država tijekom rata i u to kako se njihova odluka da budu neutralne odrazila na budućnost pojedine zemlje i na njihove vanjsko-političke ciljeve. U skladu s tim, istraživačko pitanje ovog rada jest: *Jesu li neutralne države u Europi ostvarile svoje vanjsko-političke ciljeve u Drugom svjetskom ratu?* Samo istraživanje koje će poslužiti kao temelj odgovora na pitanje, temelji se na kvalitativnom pristupu, izvlačeći uvide iz bogatog niza znanstvene literature, uključujući knjige i znanstvene članke. Ova nam metoda omogućuje interpretirati sveobuhvatnu i nijansiranu sliku neutralnosti u svjetlu globalnog sukoba kao što je Drugi svjetski rat.

Istraživanje započinje teorijskim i metodološkim okvirom analize realizma, liberalizma i konstruktivizma u kontekstu teorija neutralnosti. Tijekom rada nastojat ću objasniti kako se navedene teorije isprepliću, ali i razilaze u aspektu pojma neutralnosti. Svaka neutralna država koja se razmatra bit će podvrgnuta detaljnoj komparativnoj analizi, s pojedinačnim poglavljima posvećenim istraživanju njihovih jedinstvenih motiva za neutralnošću te posljedica kojima je ono rezultiralo.

Uz pojedinačna ispitivanja, zajedničko poglavlje će istaknuti veze među motivima neutralnosti u različitim državama. Komparativna metoda ne samo da ističe zajednička iskustva i izazove tih država nego također naglašava njihove različite poglede na budućnost i različite strategije. Takvom strukturom cilj je rada pružiti temeljit i zanimljiv pregled neutralnih država u Europi tijekom Drugog svjetskog rata, pridonoseći dubljem razumijevanju toga složenog, ali i trajno ključnog dijela povijesti.

2. Teorijsko-metodološki okvir rada

2.1. Neutralnost u kontekstu doktrina međunarodnih odnosa

Teorija neutralnosti u društvenim znanostima, posebno unutar političke znanosti, služi kao ključni okvir za razumijevanje kako se države i akteri orijentiraju u složenim međunarodnim krajolicima bez svrstavanja uz specifične moćne blokove ili ideološke tabore. Upravo ćemo se

teorijama neutralnosti koristiti u ovome radu kao teorijsko-konceptualnim okvirom. Politike neutralnosti su strategije koje države usvajaju kako bi održale nepristranost i izbjegle uplitanje u sukobe osiguravajući svoj suverenitet i stabilnost (Taylor, 1985: 58-90). Te politike mogu se široko kategorizirati kao realizam, liberalizam i konstruktivizam, pri čemu svaka nudi jedinstvene perspektive i primjene (Taylor, 1985: 58-90). Tijekom analize provedene u radu nastojat ću potvrditi ili opovrgnuti temeljnu hipotezu rada, u kojoj pretpostavljam sljedeće: *kako su države na području Europe za vrijeme Drugog svjetskog rata ostvarile svoje vanjsko-političke ciljeve odabravši neutralnost*. Shodno hipotezi, istraživačko pitanje rada jest: *Jesu li neutralne države u Europi ostvarile svoje vanjsko-političke ciljeve u Drugom svjetskom ratu?*

Teorija neutralnosti u političkoj znanosti obuhvaća različite politike, uključujući liberalizam, konstruktivizam i realizam. Svaka politika nudi različite povijesne kontekste i suvremene primjene, pružajući sveobuhvatan okvir za razumijevanje kako države održavaju nepristranost i doprinose globalnom miru i stabilnosti. Proučavanjem ovih teorija, dolazim do zaključka kako će se u kontekstu ovoga rada najbolje uklopiti idealizam i realizam, dok će konstruktivizam, kao teorija nastala nakon razdoblja Drugog svjetskog rata, igrati sporednu ulogu.

2.1.1. Realizam

Kako bih točnije mogla objasniti različite teorije međunarodnih odnosa, važno je spomenuti ključnu komponentu i srž samih teorija – mir. Realizam je najvažnija i najrasprostranjenija teorija međunarodnih odnosa jer još uvijek ima države kao glave aktere koji se ravnaju ulogom sile u međusobnim odnosima (Jović, 2014: 16). Prema Joviću (2013), mir je glavna vrijednost o kojoj brinu teorije međunarodnih odnosa zapadnih zemalja Europe koje nastaju kao izravan odgovor na dramatične okolnosti Prvog i Drugog svjetskog rata (Jović, 2013: 15). To nas dovodi do temeljnog pitanja iz kojeg nastaje realistična teorija: Kako spriječiti rat i osigurati mir? Upravo to pitanje temeljna je misao na koju će se kasnije nastavljati nove generacije realista (Jović, 2013: 15). Za realiste, upravo stvaranje mira, te još važnije, njegovo odražavanje ključ je dobrih međunarodnih odnosa. Ako nema mira, ne možemo očekivati niti da će se poštivati ljudska prava, interesi država i naroda kao ni sloboda (Jović, 2013: 15).

Realizam¹, najstarija je i najčešće korištena teorija međunarodnih odnosa. Nastaje sredinom 20.

¹ Politički realizam, realpolitika ili politika moći (Donnelly, 2013: 39).

stoljeća, ukorijenjen u djelima znanstvenika poput Hansa Morgenthaua i Kennetha Waltza te iz područja zapadnih političkih ideja Niccola Machiavellija i Thomasa Hobbesa (Donnelly, 2013: 40). Definicija koju je naveo Donnelly ističe kako realisti naglašavaju ograničenja koja političkom djelovanju nameće ljudska sebičnost, kao i to što ne postoji svjetska vlada (Donnelly, 2013: 39-41). Realizam ističe „anarhičnu prirodu“ međunarodnog sustava, u kojem su države prvenstveno okrenute same sebi te teže dovoljnom obliku moći da održe mir unutar svojih granica² (Jović, 2013: 20). Cijeli svijet koegzistira u jednoj vrsti anarhije jer ne postoji opća regulativa ili zakon prema kojem sve države svijeta trebaju težiti održavanju mira. Neutralnost, iz realističke perspektive, strateški je izbor za izbjegavanje sukoba koji ne predstavljaju izravnu prijetnju sigurnosti države (Jović, 2013: 15-16). Jović ističe kako su tijekom povijesti mnoge države kretale u ratove i sukobe ne iz razloga vlastite snage ili iz jasnih strategija i vanjskopolitičkih ciljeva nego iz vlastite slabosti – kako bi spriječile unutrašnje pobune, revolucije i potencijalni raspad države (*state failure*) (Jović, 2013: 15-16). Najbolji način na koji države mogu uspostaviti stabilnost jest tako da samu državu utemelje u pojam zajednice, točnije nacionalne države (Jović, 2013: 15-16). Realisti su dobili svoje ime prema osobini svoje teorije, a to je da oni svoje preporuke temelje na analizi stvarnosti. Realisti se oslanjaju na tradiciju, iskustva iz prošlosti te na karakter same države (Jović, 2013: 18-19). Upravo od karaktera države, je li ona prema svojoj tradiciji bila sklonija sukobima ili izostanku iz istih te koliko je bila sposobna riješiti sukob ako dođe do njega, zavisi kako će se ponašati danas i u budućnosti (Jović, 2013: 18-19). Jović govori o državi kao vrsti odgojne ili usmjeravajuće organizacije koja brine da ne prevlada ljudska priroda jer, ako ona prevlada, rezultat bi bio destrukcija. U istom pravcu, važno je da država ne bude „slaba ili propala“, već efikasna i dovoljno moćna kako ne bi pokleknula pod svojim „slabostima“. Upravo to stvaranje vanjske slike kredibiliteta i stabilnosti rezultira održavanjem i stvaranjem mira u međunarodnoj zajednici (Jović, 2013: 20). Realisti nisu uvijek izolacionisti, ali čine veliku većinu. Ne vjeruju u globalnu zajednicu te se drže vlastitih država, održavanja mira te ostvarenja nacionalnih interesa mira (Jović, 2014: 28). Sudjelovanje u međunarodnim organizacijama kao što su Ujedinjeni narodi³ ili NATO⁴ poželjno je samo ako je u skladu s nacionalnim interesima i

² Načelo samopomoći (*selfhelp*) koje znači da države ne očekuju da netko drugi riješi njihove probleme. To načelo daje legitimitet obrambenim ratovima i akcijama kojima neka nacionalna država štiti svoje interese (Jović, 2013: 20-21).

³ Ujedinjeni narodi (UN), međunarodna je organizacija osnovana 24. listopada 1945. Ujedinjeni narodi (UN) bili su druga višenamjenska međunarodna organizacija osnovana u 20. stoljeću koja je bila svjetskog opsega i članstva. Njegov prethodnik, Liga naroda, stvorena je Versajskim ugovorom 1919. godine i raspuštena 1946. godine (Britannica.com, 2024).

⁴ Sjevernoatlantski savez (NATO), vojni savez osnovan 1949. godine koji je nastojao stvoriti protutežu sovjetskim vojskama stacioniranim u srednjoj i istočnoj Europi nakon Drugog svjetskog rata. Nakon završetka hladnog rata,

doprinosi stvaranju i održavanju mira (Jović, 2014: 28).

2.1.2. Liberalizam

Liberalizam, kao antiteza realizmu, nikad nije imao toliki utjecaj u međunarodnoj zajednici kao teorija iako ga se optimistično nazivalo „jedinim rješenjem“⁵ (Jović, 2014: 14) Iako se liberalizam kao teorija međunarodnih odnosa nije pokazao kao toliko utjecajnim, liberalizam kao politička teorija, uz konzervativizam, pokazao se kao najutjecajnije politička teorija današnjice (Jović, 2014: 29). Kako je realizam imao mir kao svoj kamen temeljac, liberalizam ima, kako mu samo ime nalaže, slobodu. Sloboda je temeljni pojam liberalizma od kojega se granaju razni pravci. Liberalne teorije kritiziraju suvremeni svijet zbog nedostatka slobode te temelje svoja istraživanja na zamišljanju boljeg svijeta s više slobode (Jović, 2014: 29). Liberali vjeruju kako je sloboda univerzalna vrijednost, odnosno da se mi kao ljudi suštinski ne možemo pomiriti sa životom bez slobode jer bi se to protivilo našoj prirodi. Kako je naša priroda racionalna, moguće je izbjegavati sukobe i uspostaviti suradnju (Jović, 2014: 39). Liberali smatraju da je, ako neki sukob dovodi u pitanje slobode građana neke države, bolje diplomatski dogovoriti se ili izuzeti. Država kao država nije najvažnija komponenta, nego kakvoća, odnosno stupanj slobode ono su što je važno (Jović, 2014: 46).

U kontekstu Walzerove (1977) *Teorije o pravednome ratu*, kako bi se neki rat opravdao, akteri koji sudjeluju moraju dokazati i uvjeriti ostale aktere da se bore za slobodu (Jović, 2014: 33). Liberali smatraju opravdanima jedino obrambene i oslobodilačke sukobe⁶, dok osuđuju agresorske i napadačke (Jović, 2014: 33). Intervenirati se smije samo kada je u pitanje dovedena sloboda, odnosno kada građanstvu prijeti oduzimanje iste (Jović, 2014: 33). Čak se i tada zalažu za diplomatsko rješavanje problema, mirnim i nenasilnim putem te općenito za – suradnju. Dolazimo do pitanja što je uopće sloboda u kontekstu liberalizma. Sloboda je jedina vrijednost koja ima univerzalan karakter, odnosno, slobodu svi zamišljaju jednako. Jović daje primjer ropstva jer nitko ne bi svjesno odabrao ropstvo, nego slobodu (Jović, 2014: 32-33). Sloboda je prirodna težnja ljudskog bića. Postoji dualnost pojma slobode, odnosno, liberali dopuštaju da se ona različito definira (Jović, 2014: 32-33). Upravo ta različita tumačenja slobode mogu

NATO je preoblikovan kao organizacija za “kooperativnu sigurnost”. Ima 32 države članice (Britannica.com, 2024).

⁵ *The only game in town* (Przeworski, 1991 i Linz i Stepan, 1996).

⁶ *Ius ad bellum*, odnosno pravo na rat, ovisi o tome je li rat oslobodilački ili nije (Jović, 2014: 33).

dovesti do potencijalnih ratova jer za jednog borca za slobodu za drugog može biti terorist. Ono što jedna zemlja smatra obrambenim i opravdanim sukobom, druga zemlja može shvatiti agresijom (Jović, 2014: 32-33). Dihotomija dvaju shvaćanja slobode dovodio do problema kod teze da je sloboda univerzalnog karaktera. Ona zaista jest univerzalna, no tumačiti je se može na više načina, što nas dovodi pred sukob. Ono što liberalima pomaže razlučiti ovu dilemu jest racionalnost ljudi (Jović, 2014: 37). Vjeruju kako su ljudi dovoljno sofisticirana bića da mogu razlučiti dobro od lošeg, bića koja mogu razmotriti argumente i odlučiti ispravno (Jović, 2014: 37). Neki vjeruju kako je takvo mišljenje naivno jer nemaju svi ljudi kapacitete za spomenuto.

Temeljna misao liberalizma, osim očuvanja slobode, jest ta da države mogu postići neutralnost aktivnim sudjelovanjem u međunarodnim organizacijama poput Ujedinjenih naroda, promicanjem ljudskih prava i poticanjem ekonomske međuovisnosti (Jović, 2014: 41-42). Liberali se ovdje odvajaju od mišljenja realista koji preferiraju izolacionizam. U današnjem kontekstu, liberalizam se primjenjuje u kontekstu globalnog upravljanja, gdje države poput Švicarske održavaju neutralnost sudjelovanjem u diplomatskim naporima i humanitarnim inicijativama bez zauzimanja strana, no više o tome govorit će se u poglavljima koja dolaze.

2.1.3. Konstruktivizam

Konstruktivizam je suvremeniji pristup koji se pojavio krajem 20. stoljeća, točnije u 1970.-im godinama. Služio je kao odgovor na ograničenja tradicionalnih teorija poput realizma i liberalizma (Jović, 2016: 7-14). Prema realistima, države nemaju ni vječne prijatelje ni neprijatelje, nego su jedino interesi ono što je vječno, odnosno permanentno. Nasuprot tomu, konstruktivisti misle da je ideja o vječnim interesima samo u određenoj mjeri točna. Istina je da se države uvijek ponašaju ili barem nastoje ponašati u skladu sa svojim interesima, no ti interesi nisu uvijek isti. Podložni su promjenama jer različita vremena traže različite promjene (Jović, 2016: 15). Konstruktivisti kritiziraju i liberalizam i realizam zbog njihova prihvaćanja pretpostavke da su interesi država unaprijed zadani i nepromjenjivi. Zamjeraju im što ni liberalisti ni realisti ne propituju sam način nastanka države i njezina identiteta (Kovačević, 2016: 38-39). Dok se u realizmu često spominje da nije moguće znati kakve su sadašnje i buduće namjere država – što izravno nalaže da se zapravo nikad ne može znati kad će se neka država početi ponašati agresivno, u liberalizmu je neupitna pretpostavka da će svaki „igrač“ donositi racionalne odluke bez obzira na okolnosti (Kovačević, 2016: 39).

2.2. Komparativna metoda

Komparativna politika, kao disciplina, prošla je kroz važan razvoj od svojih početaka do danas. Početni stadij, poznat i kao komparativna vladavina, bio je ograničen na analizu političkih institucija i država koristeći historijsko-deskriptivne i institucionalne teorije. Pionirsko djelo Carla J. Friedricha *Constitutional Government and Politics* iz 1937. godine označilo je važan korak u razvoju ove faze (Kasapović, 2003: 150-155). Nakon Drugog svjetskog rata, istraživanja su se proširila na komparaciju demokratskih država i komunističkih diktatura s djelom Hermana J. Finera *Theory and Practice of Modern Government* iz 1949. godine kao ključnim djelom. Pedesetih i šezdesetih godina 20. stoljeća, Gabriel A. Almond kritizirao je tradicionalnu komparativnu vladavinu zbog parohijalizma,⁷ konfigurativnosti i formalizma te je predložio proširenje istraživanja na nezapadne političke sustave i procese (Kasapović, 2003: 150-155). Njegov pristup uključivao je kvantitativne i kvalitativne metode, te analizu političkih stranaka, interesnih skupina i političke komunikacije. Spomenuta intelektualna revolucija omogućila je širenje komparativne politike na sve aspekte političkih sustava, uključujući političke strukture, procese i politike. Također, metodološki pristupi postali su složeniji, obuhvaćajući *cross-national* i *area studies*, što je dodatno obogatilo disciplinu (Kasapović, 2003: 150-155). Najvažniji poticaji razvoju komparativne politike proistekli su iz koncepata političkog sustava i samoga političkog razvoja. Teorije političkog razvoja, shvaćenog kao posljedice strukturne diferencijacije i kulturne sekularizacije, omogućile su istraživanje i razumijevanje političkih procesa u “nezapadnom svijetu”, posebno u azijskim, afričkim i latinoameričkim državama. Intelektualna revolucija često je poistovjećena s američkom biheviorističkom revolucijom, proširila je predmetno područje komparativne politike od institucionalne na procesnu i sadržajnu dimenziju politike (Kasapović, 2003: 150-155).

Komparativna metoda u političkoj znanosti omogućuje razumijevanje političkih sustava kroz sustavno uspoređivanje različitih zemalja i njihovih karakteristika. Metoda kompariranja važna je ne samo za klasificiranje i opisivanje političkih fenomena nego i za testiranje hipoteza te predviđanje političkih ishoda (Landman, 2008: 9-15). Ključni aspekt komparativne metode jest izbor zemalja i metoda analize koje će pridonijeti razjašnjenju specifičnih istraživačkih pitanja. Landman ističe kako je upravo komparacija korisna jer omogućuje razumijevanje sličnosti i razlika među zemljama, čime se pridonosi dubljem shvaćanju političke stvarnosti.

⁷ Kvaliteta pokazivanja interesa samo za uski raspon pitanja, posebno onih koja izravno utječu na pojedinca, pojedini grad ili pojedinu zemlju (Cambridge.org, 2024).

Pritom je važno izbjegavati selekcijsku pristranost i druge metodološke zamke, kao što su problem previše varijabla ili njihovih lažnih povezanosti (Landman, 2008: 9-15). Komparativna politika, kako je prikazana, nije samo deskriptivna disciplina, nego alat za znanstveno istraživanje s ciljem donošenja čvrstih zaključaka o političkom svijetu. Naglasak se stavlja na važnost kontekstualnog opisa i klasifikacije, što pomaže u prepoznavanju obrazaca u političkom ponašanju.

U komparativnoj politici mnogobrojne se stvari u kontekstu jedne zemlje mogu uspoređivati. Podjela je pojednostavljena na uspoređivanje zemalja kroz prizmu institucija, društava ili same države kao cjeline. Fokus tijekom ovog rada bit će na komparaciji samih država, onih europskih tijekom Drugog svjetskog rata. U komparativnoj politici u 1980.-ima ponovno je naglašena važnost države kao ključnog objekta analize (Hague i Harrop, 2009: 92-93). Ova promjena označila je prijelaz s tehničkih i statističkih studija na dublje razumijevanje države kao cjelovite jedinice koja aktivno oblikuje i transformira društvo. Dok je prethodna analiza društva vidjela državu kao pasivnog aktera unutar društvenih konfiguracija, noviji pristupi prepoznaju državnu autonomiju i njezin utjecaj na društvene procese (Hague i Harrop, 2009: 92-93). Usporedba država otkriva kontraste između jakih država poput Francuske i Japana, gdje je vlada dominantna, i slabijih država u smislu socijalnih transfera kao što je SAD, gdje je vlada u službi društva. Također se prepoznaje razlika u funkcijama koje države preuzimaju, od vođenja masovnog obrazovanja do upravljanja socijalnim promjenama (Hague i Harrop, 2009: 92-93).

Komparativna se metoda suočava s nizom izazova i poteškoća, posebno kada je riječ o analizi različitih zemalja. Među ključnim rizicima su selekcijska pristranost i prevelik broj varijabla u odnosu na mali broj slučajeva (Hague i Harrop, 2009: 83-89). Ove poteškoće mogu otežati preciznu interpretaciju rezultata, naročito kada postoji nesrazmjer između broja zemalja i varijabla koje želimo proučavati. Također, zahtjevi za specifičnim znanjem o svakoj zemlji dodatno opterećuju istraživački proces, posebno kada se pokušava obuhvatiti kompleksnost globalnih političkih fenomena (Hague i Harrop, 2009: 83-89). Pristup analizi kroz različite razine, od institucija, društva, do države, omogućuje dublje razumijevanje političkih sustava, no zahtijeva i pažljivo odabrane metode kako bi se izbjegle uobičajene zamke.

Nadalje, bitno je istaknuti važnost razlikovanja među komparativnim metodama koje se primjenjuju ovisno o broju zemalja koje se uspoređuju. Metode komparacije mogu se podijeliti na kompariranje velikog broja zemalja i kompariranje malog broja zemalja (Landman, 2008:

37-40). Prva metoda omogućuje širu generalizaciju, dok druga nudi dublje razumijevanje specifičnih slučajeva. U ovom istraživanju koristit će se metoda kompariranja malog broja zemalja, s obzirom na pet odabranih zemalja za analizu (Landman, 2008: 37-40). Ovaj pristup omogućuje detaljnije istraživanje političkih sustava i institucija pružajući uvid u njihove specifične karakteristike i kontekste. Metoda kompariranja malog broja zemalja često se dijeli na dva tipa: dizajn najsličnijih sustava i dizajn najrazličitijih sustava (Landman, 2008: 45-52). Dizajn najsličnijih sustava orijentiran je na usporedbu zemalja koje dijele slične karakteristike, pri čemu se nastoji identificirati ključne razlike koje objašnjavaju političke ishode te ću upravo tu vrstu komparacije koristiti u ovome radu. Nasuprot tomu, dizajn najrazličitijih sustava uspoređuje zemlje s bitno različitim karakteristikama kako bi se utvrdili zajednički čimbenici odgovorni za određene ishode (Landman, 2008: 45-52).

3. Pojam neutralnosti u međunarodnim odnosima

Neutralnost kao koncept međunarodnog prava opisuje odnos država koje ne sudjeluju u sukobu (neutralne) i država koje sudjeluju (zaraćene). Prilikom tog odnosa, imperativno je poštivati obveza država propisanih raznim međunarodnim ugovorima (Grlić Radman, 2009: 22). Austrijski pravnik Alfred Verdross definirao je stalnu neutralnost kao status u kojem država nikada ne smije niti pokrenuti rat niti sudjelovati u sukobima drugih država. Također, neutralna država mora braniti svoj teritorij od vanjske agresije, čak i u miru, kako bi očuvala teritorijalni integritet (Vukadinović 1986: 100). Međunarodni pravni okvir dodatno je definiran Haaškom konvencijom iz 1907. godine, čiji članci V. i XIII. definiraju prava i obveze neutralnih država u kopnenim i pomorskim sukobima, uključujući obvezu suzdržavanja od pomoći zaraćenim stranama i sprječavanja upotrebe teritorija za vojne operacije (Jašić, 2023: 17 prema Oppenheim 2012: 383).

Neutralnost malih država nije bila samo pitanje poštivanja međunarodnog prava, nego i sredstvo preživljavanja. Grlić Radman ističe da neutralnost uključuje sekundarne obveze koje sprječavaju političku i vojnu kompromitaciju u budućim sukobima, čak i kada te obveze nisu formalno priznate ili kodificirane (Grlić Radman 2009: 40). Primjerice, jačanje vojnih kapaciteta u miru dio je koncepta naoružane neutralnosti, koji je osigurao da države mogu učinkovito braniti svoj teritorij u slučaju sukoba. Unatoč formalnim definicijama i međunarodnim sporazumima, provedba neutralnosti u praksi bila je izazovna. Mnoge neutralne države bile su pod pritiskom zaraćenih strana koje su nastojale iskoristiti njihove resurse ili

strateške pozicije.

Upravo je strogo poštivanje načela neutralnosti, zajedno s prilagodbom sekundarnim obvezama, omogućilo malim državama poput Švicarske, Švedske i Irske da tijekom velikih ratnih sukoba u Europi ostanu izvan izravnih konflikata te očuvaju neovisnost do kraja rata. Neutralnost kao strategija malih država u Europi tijekom Drugog svjetskog rata bila je kompleksna i višeslojna. Zahtijevala je ne samo pravnu i diplomatsku vještinu nego i vojnu spremnost te političku mudrost kako bi se izbjeglo uvući u sukob koji je prijetio suverenosti i teritorijalnom integritetu ovih država. Uvidjevši krivu procjenu Saveznika o totalitarnim ambicijama na Istoku Europe, male su se zemlje sve više bojale za svoju sigurnost. Naime, Hitlerov dolazak na vlast ohrabrio je zemlje poput Ujedinjenog Kraljevstva da nastave s politikom razoružavanja koja je dobila na popularnosti u *interbellumu*, no kad je Njemačka objavila svoj izlazak iz Lige naroda u listopadu 1933. godine, a shodno tome i politiku razoružavanja, počeo je rasti sve veći strah u Europi (Kissinger, 2000:259).

U ovome radu, na primjerima Švedske, Švicarske, Španjolske, Portugala i Irske (slika 1. prikazuje neutralne zemlje u Drugom svjetskom ratu na području europskog kontinenta) prikazat ću s kojim su se to izazovima one suočavale, što je prethodilo njihovoj neutralnosti i što ju je izazvalo. Njihove su se strategije u stvaranju i na koncu, očuvanju neutralnosti u Drugom svjetskom ratu razlikovale. Kod, primjerice, Švicarske, neutralnost je višestoljetna tradicija naroda, dok je kod Španjolske ona novina nastala u okolnostima rata u Europi.

Švedska je zemlja koja se u momentima tik prije rata i na početku rata našla na točki balansa između Saveznika i Njemačke. Ona je ostala jedina skandinavska zemlja koja je održala neutralnost tijekom cijelog rata zahvaljujući pažljivom balansiranju i ekonomskim ustupcima. Švedska je u jednakoj mjeri pomagala i jednoj i drugoj strani te na taj način očuvala svoju neutralnost (Jašić, 2023: 12).

Švicarska, sa strateškim položajem u samom srcu Europe, održala je neutralnost zahvaljujući pažljivoj diplomaciji i vojnoj pripravnosti. Švicarcima je njihova neutralnost druga priroda, odnosno, još od posljednje bitke kod Marignana 1515. godine Švicarska se nije vojno involvirala. Švicarska je imala ustavnopravnu obvezu u provođenju trajne neutralnosti integralnog tipa (Jašić, 2023: 11). Za nju neutralnost nije bila samo politički izbor, već nužnost kako bi se izbjegla razaranja rata unutar njezinih granica. Unatoč pritiscima Njemačke i

Saveznika, uspjela je očuvati suverenost tijekom cijelog rata, premda ne bez kompromisa. Neutralnost je često bila dovedena u pitanje zbog dopuštanja transporta strateških sirovina kroz njezin, središnje pozicioniran, teritorij (Jašić, 2023: 11-12).

Španjolska, pod vodstvom generalisimusa Francisca Franca, ostala je neutralna unatoč unutarnjim i vanjskopoličkim izazovima. Svojim položajem u središtu Pirinejskog poluotoka, Španjolska je bila strateški važna i Saveznicima i silama Osovine. Iako je Franco bio blizak Hitleru i Mussoliniju, izbjegao je formalno uključivanje Španjolske u rat (Jašić, 2023: 13). Španjolska je pružala vojnu i obavještajnu podršku silama Osovine, ali je izbjegavala izravan sukob sa Saveznicima kako bi očuvala političku stabilnost i ekonomski oporavak nakon građanskog rata (Jašić, 2023: 13).

Portugal, pod vodstvom Antónija de Oliveire Salazara, također je održao neutralnost unatoč pritiscima s obje zaraćenih strana. Portugalska vlada bila je svjesna važnosti očuvanja kolonijalnog carstva u Africi i Aziji, te je mudro manevrirala između zaraćenih strana kako bi očuvala teritorijalni integritet i izbjegla sudjelovanje u sukobu. Portugal je profitirao trgujući s objema stranama, posebno prodajom volframove rude, što je donijelo ekonomski prosperitet (Jašić, 2023: 13-14).

Irska je zemlja krajnjeg zapada Europe, izolirana svojim otočnim položajem koji joj je mnogo puta u povijesti koristio kao prirodni štit od uplitanja u sukobe. Irska je vlada, pod vodstvom Eamona de Valera, već u prvim danima od proglašenja ratnog stanja 1. rujna 1939. godine, unatoč pritiscima Njemačke i Saveznika, proglasila neutralnost i odbila je ući u rat (Jašić, 2023: 12-13). Ta politika neutralnosti i miroljubljiva često je bila narušavana unutarnjim sukobima, pogotovo aktivnostima Irske republikanske armije, koja se svim silama, napadajući Ujedinjeno kraljevstvo, htjela uplesti u rat (Jašić, 2023: 12).

Slika 1. Politički zemljovid Europe na početku Drugog svjetskog rata

Izvor: Europe: Historical Geography I – Geography of World War II – The Western World: Daily Readings on Geography (pressbooks.pub)
Pristupljeno: 5. kolovoza 2024.

4. Neutralne države

5.1. Švedska

5.1.1. Tradicija neutralnosti

Kada bi se vanjskopolitički stav Kraljevine Švedske sažeo u jednu rečenicu, ona bi glasila „Neutralnost u ratu i nesavezništvo u miru“ (Jašić, 2023: 235). Švedska se iz svakog uplitanja u sukobe povukla još davne 1814. godine. Neutralnost koju Šveđani njeguju već stoljećima obnašaju apsolutno i/ili ograničeno⁸ bez ustavne obveze (Jašić, 2023: 234-236). Bilo je pokušaja kodificiranja statusa trajne neutralnosti te je u godinama između 1890. i 1910. bilo niz prijedloga, no svi su odbijeni uz objašnjenje kako takva vrsta ograničenosti škodi fleksibilnosti vanjsko-političkih pitanja. Također, jedna od kritika koju je ta ideja izazvala jest kako normativna neutralnost nema prevelikog smisla bez blagoslova velikih sila⁹ (Jašić, 2023: 234-

⁸ Zajedno sa Danskom i Rusijom 1780. godine stvorila je „Ligu naoružane neutralnosti“ (Grlić Radman, 2009: 160).

⁹ Švicarska je, s druge strane, svoju neutralnost utemeljila Pariškim ugovorom, kojim je ta neutralnost i međunarodno priznata (Jašić, 2023: 235).

236). Tijekom povijesti, Švedska je uvijek profitirala od svoje neutralnosti bez obzira na činjenicu da je ta neutralnost samoproklamirana i nepriznata u međunarodnoj zajednici. Za vrijeme Prvog svjetskog rata (1914.-1918.), Šveđani su pronašli način da ratificiraju svoju neutralnost te je na temelju odredaba V. i XIII. Haške konvencije o pravima i dužnostima neutralnih sila njihova neutralnost konačno našla svoje pravno uporište (Jašić, 2023: 234-236). Razlog za svoju neutralnost pronalazili su u želji da očuvaju dijelove teritorija kao i da zaštite svoju pomorsku trgovinu. Taj se potez našao na meti Britanaca, koji su obustavili pomorsku trgovinu na Sjevernom moru i bojkotirali švedske tvrtke kako bi pokušali spriječiti trgovinu skandinavskih zemalja i Njemačke. To je rezultiralo ogromnim ekonomskim gubitcima ne samo za švedsku nego i za cijelu Skandinaviju (Jašić, 2023: 234-236). Povijesno gledano, Šveđani su već u Prvom svjetskom ratu prekršili svoju poziciju neutralnosti time što su dopustili njemačkim snagama da se koriste njihovim diplomatskim brzojavima (Vrbanić, 2019: 98). Jedan od brzojava presreli su i dešifrirali Britanci, koji su tu informaciju iskoristili netom prije Švedskih izbora 1917., kad je za to doznao cijeli svijet i mit o švedskoj neutralnosti je razbijen (Vrbanić, 2019: 98).

Švedska je 1920. godine postala članicom novopokrenute Lige naroda¹⁰ te joj je to članstvo osiguralo prakticiranje internacionalizma i jačanje položaja u međunarodnoj zajednici s kojom suradnja počinje biti sve češća i stabilnija (Jašić, 2023: 36). Važno je napomenuti kako Švedska tijekom svojeg članstva u Ligi naroda nije bila priznata kao neutralna država s obzirom na to da je bila primorana provoditi kolektivne sankcije država članica Lige naroda prema narušitelju mira. Upravo se to smatra apsolutnom antitezom onome što za Šveđane neutralnost predstavlja, obvezu jednakog tretmana i načelo suzdržanosti (Jašić, 2023: 36). Liga je promovirala razoružanje u svrhu postizanja općeg mira idealizirajući poslijeratni poredak u Europi vođen vladavinom prava, a ne silom. U sklopu tog procesa i Švedska je 1925. godine započela unilateralni proces razoružanja.

5.1.2. Drugi svjetski rat

Još i prije izbijanja Drugog svjetskog rata 1. rujna 1939. godine sporadično su se javljale polemike o načinu oblikovanja švedske neutralnosti u slučaju da se ponovi još jedan globalni rat. Tijekom Prvog svjetskog rata Švedska je vojska bila dobro pripremljena i snažna, a pri

¹⁰ Međunarodna organizacija za osiguranje mira i jačanje međunarodne suradnje (Jašić, 2023: 36).

izbijanju Drugog Šveđani su se našli u nezavidnom položaju gdje ravnoteže snaga gotovo pa nije ni bilo, a od ulaska u Ligu naroda 1920. njegovali su politiku razoružavanja. Kao posljedica, Šveđani su se našli na međi dviju glavnih linija razmišljanja. Prvu liniju zastupao je tadašnji švedski premijer Per Albin Hansson koji je, među ostalim, skovao i rečenicu „Mir pod svaku cijenu za Švedsku“ (Jašić, 2023: 240 prema Reginbogin, 2009: 138). Iz te rečenice da se naslutiti kako će Švedska u svojoj neutralnosti djelovati kroz prizmu realizma kojem je isto tako stvaranje i očuvanje mira glavna nit vodilja. Drugu liniju branio je ministar vanjskih poslova Rickard Sandler, koji je članom kabineta postao u prosincu 1939. godine. Tvrdio je kako opstanak demokracije u švedskoj ovisi o opstanku demokracije u drugim demokratskim državama Europe. Zastupao je mišljenje kako je „apsolutna neutralnost moralno i ideološki nemoguća, posebno u sukobu s nacionalsocijalističkim te fašističkim imperijalnim ambicijama“ (Jašić, 2023: 240).

Odmah pri proglašenju ratnog stanja na području Europe, Švedska je formalno proglasila svoj neutralni status te počela s diplomatskim, ekonomskim i vojnim akcijama u skladu s time. Brodske linije i luke zatvorile su se za promet – posebice ratnim brodovima, pomorski je promet djelomično obustavljen te, ako je i prometovao, bio je neredovit kako bi se uštedjelo na gorivu itd. (Vrbanić, 2019: 104). Predsjednik vlade Per Albin Hansson dao je službenu izjavu kako će Švedska nastaviti trgovati sa svim državama koje priznaju njezinu neutralnost i teritorijalni integritet jer nisu mogli dopustiti slabljenje svoje neutralnosti koja se našla ugrožena zbog bogatstva željeznom rudom i općenitom ekonomskom ranjivošću (Jašić, 2023: 238). Nadalje, valja napomenuti koliko je Njemačku smetala Švedska sloboda medija koji su i prije početka rata pisali kako Hitler ne predstavlja prijetnju samo švedskoj neutralnosti, već cijeloj civilizaciji. Ta pristranost medija savezničkoj strani i nepristranost medija koja je, u očima Nijemaca, mogla prevagnuti i odgurati Švedsku u ruke Saveznika nije bila gledana blagonaklono. Naposljetku, švedska je vlada bila primorana ograničiti svaki imalo antinacistički tonaliteta u svojim medijima i tisku kako Šveđani ne bi izazvali dodatne trzavice s nepredvidivom Njemačkom (Jašić, 2023: 240).

No postavlja se pitanje koliko je zapravo Švedska bila neutralna? Upravo je švedsko bogatstvo željeznom rudom bio razlog za Njemačko-švedski tranzitni sporazum. Onoliko koliko je Nijemcima bila potrebna željezna ruda iz Švedske, toliko je Šveđanima bio potreban ugljen (Vrbanić, 2019: 104). Godinama prije službenog početka rata, 1934. godine, Hitler je naglasio važnost skandinavske željezne rude te kako bi manjak iste mogao biti poguban za njemačke

imperijalne ambicije u budućnosti. Željezna ruda bila je temelj njemačko-švedskih bilateralnih odnosa za vrijeme Drugog svjetskog rata koji su Britanci često nazivali i Hitlerovom „Ahilovom petom“ (Jašić, 2023: 273 prema Leitz 2001: 56). Cijela priča započinje krajem Zimskog rata,¹¹ kad se 8. lipnja 1940. godine 24.500 savezničkih vojnika povuklo iz Norveške. Upravo se Švedska implikacija u Zimskom ratu smatra prvim prijestupom protiv neutralnosti. Na početku Zimskog rata Švedska se proglasila „neratobornom“ kako bi mogla pružati humanitarnu pomoć i podržavati Fince u njihovoj borbi protiv sovjetske invazije (Vrbanić, 2019: 105). Osim humanitarne pomoći i hrane, švedska je vlada odlučila poslati veliku količinu oružja i materijala u Finsku. Također, vrijedi spomenuti da se cijela jedna švedska zračna jedinica borila na strani Finske u Zimskom ratu (Vrbanić, 2019: 105).

Potpuna njemačka kontrola trgovačkih puteva prema Atlantskom oceanu i Baltiku značila je da je švedsko gospodarstvo u potpunosti palo u ruke Nijemaca (Jašić, 2023: 266-269). Iz tog razloga te kako bi očuvali mir i neutralnost koju su obećali svojim građanima, Šveđani su bili primorani sklopiti neku vrstu kompromisa s Njemačkom. Ključna figura jest Hermann Göring, koji se u njemačkim redovima smatrao sponom sa Šveđanima jer je tečno govorio švedski i bio je vješt pregovarač (Jašić, 2023: 266-269). Krajem travnja 1940. godine, preko posrednika, Göring pokušava uvjeriti Šveđane da njemačkim snagama¹² u Narviku i Trondheimu isporuče topničke baterije u zamjenu za veću količinu istih baterija. Göring daje dvije nove mogućnosti Šveđanima: ili će dopustiti krijumčarenje zaliha njemačkim snagama na Narviku, ili će dopustiti dopremanje topničkih baterija. Švedska delegacija sastavljena od admirala Fabiana Tamma, ministra vanjskih poslova Gunnara Hagglofa i Birgera Dahlerusa¹³ sastala se 11. svibnja 1940. s Hermannom Göringom te odbila i novi prijedlog (Jašić, 2023: 266-269). Nijemci nisu odustali te 17. svibnja iste godine državni tajnik u njemačkom Ministarstvu vanjskih poslova Ernst von Weizsacker predstavlja švedskom ministru u Berlinu Arvidu Richteru nove zahtjeve za tranzitna prava (Jašić, 2023: 266-269). Radilo se o nekoliko vlakova koji bi prenosili artiljeriju, topove i municiju, odjeću, inženjersku te komunikacijsku opremu. Njemački zahtjevi su ponovo bili odbijeni od strane Šveđana, no suočeni s kontinuiranim njemačkim pritiscima, Švedska posustaje i pristaje na dopremu traženih sirovina snagama u norveškom Narviku. Švedska je

¹¹ Zimski rat, poznat i kao Rusko-finski rat, (30. studenog 1939. – 12. ožujka 1940.), rat koji je Sovjetski Savez vodio protiv Finske na početku Drugog svjetskog rata, nakon sklapanja njemačko-sovjetskog Pakta o nenapadanju 23. kolovoza 1939. (Turković, 2015: 87-91).

¹² Njemačke postrojbe generala Dietla našle su se u nezavidnoj situaciji prilikom bitke za Narvik jer su ostale bez osnovnih sirovina i mogućnosti povratka (Jašić, 2023: 267).

¹³ Bogati švedski poslovni čovjek kojeg je Göring kontaktirao za lakšu uspostavu sporazuma sa Švedskom (Jašić, 2023: 267).

početkom srpnja 1940. godine potpisala tranzitni sporazum s Njemačkom prepuštajući im na raspolaganje svoje željeznice (Jašić, 2023: 266-269). Nacistima nije bilo dovoljno da švedska pomaže samo u pogledu infrastrukture i ekonomske pomoći, nego su inzistirali da pošalju svoje ljude kako bi poboljšali brojnost svojih trupa. Početkom rata oko 330 Šveđana pridružilo se dobrovoljnim postrojbama njemačke vojske (Jašić, 2023: 278-280).

Važno je spomenuti kako Švedska nije imala ovakav aranžman samo s Nijemcima, nego i s Britancima, pa su savezničkim silama isporučili 400 tisuća tona švedskog brodovlja te se kao i ostale neutralne države, našla između dviju vatri i morala je odolijevati pritiscima i Saveznika i Silama osovine. Također, posljedice švedsko-njemačkih dogovora odrazile su se i na švedsku javnost. Kako bi opravdao i obranio donesene mjere, švedski premijer Hansson izjavio je: „...najvažniji cilj Vlade osigurati je švedsku neutralnost, slobodu i nezavisnost“ (The New York Times, 1940: 5). Ubrzo nakon toga oglasili su se i domaći mediji koji su rekli kako „trenutno nema smisla raspravljati jesu li tranzitne privilegije kompatibilne s neutralnošću ili ne. Trenutno je na snazi nova interpretacija neutralnosti, s obzirom na stanje koje nas okružuje“ (The New York Times, 1940: 4). Ovdje dolazi do izražaja švedsko razmišljanje u korak s načelima liberalizma kao teorije neutralnosti jer su u stanju poduzeti sve samo da očuvaju „slobodu“.

Kada su doznali za novonastali tranzitni pakt Njemačke i Švedske, Saveznici su na sve moguće načine pokušali spriječiti trgovinu s Njemačkom. Iz tog razloga, u Švedskoj je sve više rasla bojazan da će Britanci možda pokušati bombardirati njihove željeznice. Iz tog straha proizlazi nova sfera švedsko-njemačke suradnje u kojoj Šveđani obećaju Nijemcima jačanje protuzračne obrane na ključnim željezničkim tokovima (Jašić, 2023: 272 prema Levensgood, 1965: 51). Osim tranzitnih ruta, Švedska je njemačkim snagama dopustila postavljanje protupodmorničkih mreža, prelijetanje aviona, isporučivala je 40 % ukupne potražnje željezne rude. U usporedbi s godinama koje su prethodile ratu, njemačko-švedska trgovina u razdoblju od 1940. do 1944. imala je rast od 100% (Jašić, 2023: 274).

Tijekom završnih faza Drugog svjetskog rata Švedska vlada suočila se s velikim pritiscima od strane Saveznika, posebno Ujedinjenog Kraljevstva i Sjedinjenih Američkih Država (Vrbanić, 2019: 105-108). Ovi zahtjevi uključivali su zaustavljanje tranzita njemačkih vojnika kroz Švedsku i značajno smanjenje trgovine s Njemačkom. Sporazum između Švedske i Njemačke, uspostavljen u srpnju 1940., službeno je raskinut 29. srpnja 1943. Ova obustava trgovine

ozbiljno je pogodila Njemačku, koja je uvelike ovisila o švedskoj željeznoj rudi i kugličnim ležajevima za svoju vojnu proizvodnju, uključujući tenkove, artiljeriju i zrakoplove (Vrbanić, 2019: 105-108). U travnju 1944. britanska i američka vlada inzistirale su na daljnjem smanjenju opskrbe ovim ključnim materijalima Njemačkoj. U početku je Švedska odbijala ove zahtjeve. Međutim, nakon savezničkog iskrcavanja u Normandiji 6. lipnja 1944. i nakon opsežnih privatnih pregovora između američke vlade i vodećeg švedskog proizvođača kugličnih ležajeva, Švedska je 8. lipnja 1944. pristala smanjiti svoj izvoz Njemačkoj (Vrbanić, 2019: 105-108). Ova odluka označila je značajnu promjenu u švedskoj ratnoj politici, usklađujući se više sa strateškim interesima Saveznika, posebice prema završetku Drugog svjetskog rata.

5.2. Švicarska

5.2.1. Tradicija neutralnosti i predratne okolnosti

Slično kao i Švedska, Švicarska je tradicionalno neutralna zemlja. Bitka kod Marignana¹⁴ iz 1515. godine, koja je rezultirala švicarskim porazom, bila je posljednji ratni pohod. Od tog dana, osvajačke su ambicije za Švicarce prošlost. Potaknuta tim događajem Švicarska je 1648. godine Westfalskim mirom¹⁵ dobila prvo ratificirano priznanje naoružane neutralnosti s mogućnošću sklapanja obrambenih saveza (Fahrni, 1997: 38-41). Iako se Bitka kod Marignana često spominje kao posljednja švicarska ratna akcija, zanimljivo je kako je Švicarska sudjelovala i u Napoleonovim ratovima (Grlić Radman, 2002: 147). Tako su 3. srpnja 1815. godine Švicarske i Austrijske trupe ušle u Francusku, no odlučile su se vratiti unutar svojih granica samo devetnaest dana kasnije. Taj je mali vojni pohod ujedno i zadnja Švicarska vojna intervencija (Jašić, 2023: 41-42). Konačno priznanje, u sjeni implikacija nakon Napoleonovih pohoda koji su involvirali i Švicarsku, dobila je Pariškim ugovorom¹⁶ iz 1815. godine. Austrija, Francuska, Pruska i Rusija bile su sile koje su garantirale i jamčile švicarsku neutralnost (Grlić Radman, 2009: 221). Države potpisnice smatrale su da je neutralnost i nepovredivost švicarskog teritorija te njena neovisnost od stranih utjecaja povoljna za političku strukturu cijele Europe.

¹⁴ Bitka kod Marignana (13.–14. rujna 1515.), francuska je pobjeda nad švicarskom vojskom u prvoj talijanskoj kampanji Franje I. Francuskog. Bitka se vodila u blizini sela Marignano, a rezultirala je francuskim povratkom Milana i sklapanjem mirovnog sporazuma u Ženevi (7. studenog 1515.) između Francuske i Švicarske konfederacije (Britannica.com, 2023).

¹⁵ Westfalski mir iz 1648. godine okončao je Osamdesetogodišnji rat između Španjolaca i Nizozemaca te njemačku fazu Tridesetogodišnjeg rata (Britannica, 2023).

¹⁶ Pariški ugovori (1814./1815.) dva su ugovora potpisana u Parizu 1814. i 1815. godine kojima su okončani Napoleonovi ratovi (Britannica.com, 2024).

Osnovni cilj neutralnosti u kontekstu Švicarske jest očuvanje mira na određenom prostoru u slučaju borbenih djelovanja. U suštini, zemlje potpisnice htjele su imati entitet u samom središtu europskog kontinenta koji se zavjetuje na neutralnost, shodno tome i na trajni mir, kako bi imali gdje pobjeći (Jašić, 2023: 42 prema Cyril E. Balck, 1968:18). U istom tonu desetljećima kasnije, godine 1863. Švicarci osnivaju Crveni križ, konkretno švicarski filantrop Henri Dunant, kao međunarodnu organizaciju kojoj je jedini cilj pomoći zaraćenim državama, žrtvama prirodnih katastrofa te raznih zdravstvenih žarišta poput pandemija. Pacifistički stav Švicarske u svojoj je suštini prožet načelima realizma kojem je očuvanje mira osnovna paradigma.

Ponukana događanjima na početku Prvog svjetskog rata Švicarska se po običaju odlučuje distancirati od ratne histerije i zadržati svoju neutralnost. No nisu uzimali u obzir svoje raznoliko stanovništvo koje je, vidjevši događanja u Europi, osjetilo potrebu za akcijom. Tako su se švicarski stanovnici s njemačkog govornog područja htjeli solidarizirati s Centralnim silama, dok su Švicarci s francuskog govornog područja bili skloni simpatizerstvu s članicama Antante. Takva su stajališta dovela do „afera pukovnika“ krajem 1915. i početkom 1916. godine. Dvojica švicarskih časnika dostavila su povjerljive dokumente časnicima Centralnih sila, što je naišlo na veliko neodobranje Švicarske javnosti. Po završetku Prvog svjetskog rata Švicarska se našla na još jednom kušnji jer je u Europi vladalo protoneutralno ozračje u kojem se nije gledalo blagonaklono na države koje su se izuzele iz sukoba u Prvom svjetskom ratu. Kao ni u slučaju Švedske, pa tako ni u slučaju Švicarske, Liga naroda nije priznavala primjenu aktivne neutralnosti jer je Liga vjerovala u homogeni otpor država članica onome tko krši mir. Iz tog je razloga Švicarska odlučila prilagoditi svoju neutralnost (formalnu obvezu jednakog tretmana svih zaraćenih strana) i nastala je "diferencijalna neutralnost" (Jašić, 2023: 44 prema Reginbogin, 2009: 24-25). Takva novonastala diferencijalna neutralnost podrazumijevala je sudjelovanje svih država članica u sankcijama prema kršitelju mira bez obveze vojne intervencije (Jašić, 2023: 45). Nagrada za kooperaciju Švicarske bila je Londonska deklaracija ratificirana 13. veljače 1920 godine kojom je i Liga naroda priznala akte o neutralnosti nastale Pariškim ugovorom iz 1815. godine (Grlić Radman, 2009: 224). Takva vrsta švicarske neutralnosti postojala je do 24. travnja 1938. godine, kad je švicarski ministar vanjskih poslova Giuseppe Motta zatražio povratak tradicionalnoj apsolutnoj neutralnosti. Švicarska je ostala aktivnom članicom Lige naroda, no bez obveze sudjelovanja u sankcijama (Jašić, 2023: 44 prema Reginbogin, 2009: 26-27).

Do 1939. godine švicarska neutralnost postala je cijenjena značajka europske politike,

poštovana čak i od strane nacističkih i fašističkih država (Wylie, 2002: 331-355). Međuratno razdoblje obilježeno je pridruživanjem Švicarske Lige naroda, iako je bila izuzeta od vojnih obveza. Međutim, do 1938. godine Švicarska se vratila svojoj politici apsolutne neutralnosti udaljujući se od Lige zbog pogoršanja europske političke klime. Ta promjena bila je pod utjecajem iskustava iz 1930-ih, posebno nametanja ekonomskih sankcija Italiji od strane Lige, što je istaknulo potrebu da Švicarska zadrži svoje tradicionalne politike (Wylie, 2002: 331-355). Tijekom Drugog svjetskog rata švicarska vanjska politika oblikovana je potrebom da uvjeri Njemačku i Italiju u svoju predanost neutralnosti unatoč demokratskoj prirodi svojih institucija i prosaveznim osjećajima svojeg stanovništva. Švicarski diplomati uložili su znatne napore u smirivanje njemačkih zabrinutosti zbog percipiranih neneutralnih članaka u švicarskom tisku i u obranu švicarskih poslovnih interesa od savezničke blokade (Wylie, 2002: 331-355). Na domaćem planu, uvođenje proporcionalne zastupljenosti 1918. godine transformiralo je politički krajolik, omogućujući socijalistima bitnu parlamentarnu zastupljenost do 1935. godine.

5.2.2. Drugi svjetski rat

U jeku invazije Njemačke na Poljsku u noći prvog rujna 1939. godine Švicarska se bojala da je na meti njemačkog agresora i odmah je stala u stanje pripravnosti te, kad su čuli da se slična situacija sprema u susjedstvu, promptno su reagirali (Jašić, 2023: 66). Šest mjeseci od početka rata, Njemačka je zaprijetila aneksijom Kneževine Lihtenštajn, koja je u tom trenutku bila jedina „čisto njemačka država“ izvan granica Njemačke. Savezno vijeće odmah je pokrenulo mobilizacije na granicama s Austrijom, koja je tada već bila dijelom Trećeg Reicha (Halbrook, 1998: 71). Lihtenštajn se krajem Prvog svjetskog rata počeo udaljavati od svojeg tradicionalnog priklona Austriji (još od doba Austro-Ugarske) i počeo je gravitirati Švicarskoj. Švicarska i Lihtenštajn 1919. godine ulaze u trgovinsku i monetarnu uniju te je Lihtenštajn ovlastio Švicarsku za zastupništvo njezinih interesa u međunarodnoj diplomaciji (Jašić, 2023: 63-67).

Tim činom, Švicarci su se počeli pripremati za mogući sukob. Švicarske su se vlasti sastale s američkim državnim tajniku Hullom kako bi dogovorili isporuku sirovina. Počela je i izgradnja obrambenih utvrda duž granice s Njemačkom i Francuskom (Halbrook, 1998: 71). Provođenje naoružane neutralnosti rezultiralo je iznimno brzom i efikasnom mobilizacijom švicarskih vojnika pa se na poziv Saveznog vijeća odazvalo 450 tisuća vojnika (Jašić, 2023: 69). Poziv za mobilizaciju švicarskih vojnika objavljen je i u časopisu The New York Times objavljenom 2.

rujna 1939. godine, dan nakon objave rata (slika 2.)

Slika 2. Poziv švicarskim državljanima na mobilizaciju u švicarsku vojsku

Izvor: <https://timesmachine.nytimes.com/timesmachine/1939/09/02/issue.html>

Pristupljeno: 8. kolovoza 2024.

Zanimljivo je kako je Švicarska bila jedina država na teritoriju Europe koja nije imala nijednog političkog predstavnika koji bi mogao potpisati kapitulaciju. Vlada je zabranila bilo kakav oblik javne podrške zaraćenoj strani te dosljedno provođenje nepristranosti u aktualnom sukobu (Jašić, 2023:70).

Vojni poraz Francuske u lipnju 1940. i njezina okupacija od strane Trećeg Reicha predstavljaju velik udarac političkom položaju Švicarske jer je poremetio ravnotežu snaga koja je podržavala švicarsku neutralnost od 1815. godine (Wylie, 2002: 331-355). Savezne vlasti, posebno ministar vanjskih poslova Marcel Pilet-Golaz, prioritet su dale obrani političke neovisnosti Švicarske, čak i ako je to značilo ustupanje manjih političkih točaka ili davanje ekonomskih povlastica Njemačkoj (Wylie, 2002: 331-355). Na domaćem planu Marcel Pilet-Golaz održao je radijski govor 23. lipnja 1940. i sugerirao spremnost za provođenje političkih reformi kako bi se stvorila ujedinjenja i centraliziraniya vlada, što odražava dugogodišnje težnje švicarske konzervativne desnice. Ovo razdoblje istaknulo je napetost između održavanja neutralnosti i rješavanja unutarnjih političkih dinamika pod utjecajem rata (Wylie, 2002: 331-355).

Švicarska neutralnost nije samo pasivna, već uključuje aktivnu solidarnost, posebno u

međunarodnim sukobima (Du Bois, 1984: 8-12). Koncept „dobrih usluga“¹⁷ središnji je za ovu politiku obuhvaćajući niz aktivnosti usmjerenih na posredovanje i rješavanje međunarodnih sporova. Te aktivnosti uključuju arbitražu, posredovanje, zaštitu stranih interesa, humanitarne akcije putem Crvenog križa te domaćinstvo međunarodnih organizacija i konferencija (Du Bois, 1984: 8-12). Posebno, sudjelovanje Švicarske u Povjerenstvu za repatrijaciju neutralnih nacija u Koreji i Povjerenstvu za nadzor neutralnih nacija pokazuje njezinu predanost miru. Unatoč tomu što je mala država, Švicarska je igrala važnu ulogu u međunarodnom posredovanju iako se suočava s ograničenjima zbog svoje veličine i političkih rizika. Švicarsko Savezno vijeće dosljedno naglašava važnost neutralnosti i dobrih usluga, što se vidi u povijesnim primjerima poput posredničkih napora tijekom dvaju svjetskih ratova i hladnog rata. Spremnost Švicarske da pruži dobre usluge stalna je u njezinoj vanjskoj politici, vođena duhom međunarodne solidarnosti i humanitarnosti (Du Bois, 1984: 8-12). Taj pristup ponekad je motiviran željom da se spriječe masovna ubojstva i uništenja, kao i zaštitom švicarskih ekonomskih interesa. Legitimnost aktivne neutralnosti također je pitanje domaće politike, balansirajući potrebu za strateškom neutralnošću s javnim mnijenjem i ideologijom konsenzusa (Du Bois, 1984: 8-12). Aktivna neutralnost Švicarske omogućila joj je da igra korisnu ulogu poštenog posrednika na međunarodnoj sceni doprinoseći održavanju globalnog mira i stabilnosti (Du Bois, 1984: 8-12). Pridržavanje Švicarske neutralnosti tijekom Drugog svjetskog rata bilo je složeno međudjelovanje povijesne tradicije, međunarodne diplomacije i domaćih političkih razmatranja. Napori saveznih vlasti da uravnoteže ove čimbenike bili su ključni za održavanje neovisnosti i stabilnosti Švicarske tijekom najkrvavijeg razdoblja europske i svjetske povijesti (Wylie, 2002: 331-355).

5.3. Španjolska

5.3.1. Španjolski građanski rat

Španjolski građanski rat, koji je buktio od srpnja 1936. do travnja 1939. godine, bio je sukob koji je preoblikovao politički i društveni krajolik Španjolske te je imao duboke posljedice za europsku geopolitiku. Rat je kulminirao porazom Druge Republike¹⁸ odnoseći sa sobom nade

¹⁷ Izvorno „good offices“ (autorov prijevod): tehnika mirnog rješavanja međunarodnog spora, u kojoj treća strana, djelujući uz pristanak zaraćenih država, služi kao prijateljski posrednik u nastojanju da ih uvjeri da pregovaraju međusobno, bez nuđenja suštinskih prijedloga za postizanje rješenja (Oxford reference.com, 2024).

¹⁸ Španjolska vlada koja je uspostavljena u travnju 1931. godine.

za demokratske i društvene reforme. Republika je svrgnuta od strane koalicije krajnjih desničarskih snaga koje su se okupili oko lika generalisimusa Francisca Franca¹⁹ (Hernandez-Sandoica i Moradiellos, 1984: 241-261). Franco, koji je izbio kao vodeća figura među pobunjeničkim generalima, uspostavio je diktaturu koja će potrajati do njegove smrti 1975. godine. Francova pobjeda bila je uvelike olakšana vojnom, diplomatskom i financijskom podrškom nacističke Njemačke i fašističke Italije. Španjolski građanski rat nije bio samo nacionalni sukob, već i posredničko bojno polje za ideologije koje su u to vrijeme razdirale Europu. Španjolska Republika, unatoč početnom uspjehu u mobilizaciji naroda, bila je ometena unutarnjim podjelama i nedostatkom međunarodne potpore (Hernandez-Sandoica i Moradiellos, 1984: 241-261). Sporazum o neintervenciji, koji su potpisale glavne zapadne sile, spriječio je Republiku da primi ključnu pomoć, prisilivši je da se oslanja na Sovjetski Savez, čija je pomoć bila ograničena i skupa. Nasuprot tomu, Francove snage imale su stalni priljev zaliha i osoblja iz Njemačke i Italije, što se pokazalo presudnim u ključnim bitkama (Hernandez-Sandoica i Moradiellos, 1984: 241-261).

Kraj građanskog rata označio je početak nove, višedesetljetne ere u španjolskoj politici. Francov režim karakterizirala je ultranacionalistička, katoličko-fundamentalistička i antikomunistička ideologija. Diktatura je bila izgrađena na trima stupovima: Francova kontrola nad vojskom, njegovo vodstvo nad *Falange Espanola Tradicionalista*²⁰ i njegov blizak savez s Katoličkom crkvom, koju je prikazivao kao „križarski rat“ za spas Španjolske od bezbožnih snaga komunizma i liberalizma (Hernandez-Sandoica i Moradiellos, 1984: 241-261). Na međunarodnoj sceni Francova Španjolska bila je usko povezana s Osovinskim silama.²¹ Režim je potpisao tajne ugovore s Italijom i Njemačkom te se javno pridružio Antikominternskom paktu 1939. godine signalizirajući svoju oporbu komunizmu i ideološku bliskost s fašističkim režimima. Međutim, unatoč ovom poravnanju Franco je bio pragmatičan u svojoj vanjskoj politici tijekom Drugog svjetskog rata (Hernandez-Sandoica i Moradiellos, 1984: 241-261).

Španjolska je bila službeno neutralna iako je ta neutralnost bila sve samo ne neutralnost. Zemlja

¹⁹ Francisco Franco (rođen 4. prosinca 1892. u El Ferrolu, Španjolska, umro 20. studenog 1975. u Madridu) bio je general i vođa (šp. *caudillo*) nacionalističkih snaga koje su srušile španjolsku demokratsku republiku u Španjolskom građanskom ratu (Britannica.com, 2024).

²⁰ To je fašistička stranka stvorena prisilnim ujedinjenjem desničarskih skupina.

²¹ Sile Osovine, koalicija predvođena Njemačkom, Italijom i Japanom, koja se suprotstavljala Savezničkim silama tijekom Drugog svjetskog rata. Savez je nastao nizom sporazuma između Njemačke i Italije, nakon čega je uslijedila proklamacija „osovine“ koja povezuje Rim i Berlin (25. listopada 1936.), pri čemu su te dvije sile tvrdile da će se svijet od tada rotirati oko osovine Rim – Berlin. Nakon toga uslijedio je njemačko-japanski Antikominternski pakt protiv Sovjetskog Saveza (25. studenog 1936.) (Britannica.com, 2024).

je mijenjala različite stavove, uključujući „neborbenost“ kao Švicarska i „moralnu borbenost“, odražavajući promjenjivu dinamiku rata i Španjolsku krhku poziciju. Francova odluka da Španjolsku drži izvan rata bila je pod utjecajem nekoliko političkih i društvenih čimbenika (Hernandez-Sandoica i Moradiellos, 1984: 241-261). Zemlja se još uvijek oporavljala od razaranja građanskog rata, koji je ostavio stanovništvo iscrpljeno, a ekonomiju u ruševinama. Rat je izazvao populacijsku katastrofu sa stotinama tisuća mrtvih, prognanih ili zatvorenih. Ekonomija je bila na rubu kolapsa, s iscrpljenim zlatnim rezervama i hitnom potrebom za hranom, industrijskom opremom i gorivom. Španjolska vojska unatoč pobjedi u građanskom ratu bila je loše opremljena za obranu zemlje od mogućih savezničkih napada. S obzirom na te izazove Franco je prepoznao potrebu za razdobljem mira i oporavka (Hernandez-Sandoica i Moradiellos, 1984: 241-261).

Antidemokratska, frankofobna i anglofobna retorika njegova režima bila je ublažena praktičnom potrebom za osiguranjem zajmova i ekonomske pomoći od demokratskih sila kojima se ideološki protivio (Hernandez-Sandoica i Moradiellos, 1984: 241-261). Francov ministar vanjskih poslova, pukovnik Juan Luis Beigbeder²², upozorio je Njemačku i Italiju na potrebu Španjolske za mirom od najmanje pet godina kako bi se oporavila od građanskog rata. Taj pragmatični pristup naveo je Franca da održava povoljnu neutralnost prema Osovinskim silama dok je izbjegavao izravno uključivanje u rat (Hernandez-Sandoica i Moradiellos, 1984: 241-261).

5.3.2. Drugi svjetski rat

Prema svemu dosad navedenom, može se zaključiti kako se Španjolska neutralnost teško može nazvati neutralnošću. Lakše bi je bilo okarakterizirati kao oportunističku silu koja prati zbivanja na europskim bojim poljima i čeka priliku za teritorijalnim širenjem (Jašić, 2023: 137-143). Nijedna od pet neutralnih država obrađenih u ovom radu nije bila toliko blizu potpunog ulaska u rat kao Španjolska pod vodstvom Francisca Franca. Samo tri dana od početka rata Franco objavljuje Španjolsku neutralnost u novonastalom sukobu te se pozivao na odredbe međunarodnog javnog prava koji mu tu odluku dopušta (Jašić, 2023: 137-143). Jedina implikacija Španjolske u ratu bila bi u okviru jačanja obrane na španjolsko-francuskoj granici kada je izjavljeno da je Španjolska „pripremljena bolje nego ikad“ u kontekstu novonastalog

²² Pukovnik i španjolski ministar vanjskih poslova.

sukoba na istoku Europe (The New York Times, 1939: 3). Španjolska je tijekom Drugog svjetskog rata ostala fizički nezahvaćena, no bez srama je kršila odredbe V. i XIII. Haaške konvencije o pravima i dužnostima neutralnih država tijekom ratnog razdoblja (Jašić, 2023: 137-143). U ranim počecima sukoba Španjolska je sebe vidjela u ulozi medijatora, pružatelja „dobrih usluga“ koji u cilju ima spriječiti širenje sukoba na globalnu razinu. Zabrinutost za širenje sukoba španjolskih čelnih ljudi pokazala se licemjerna kad je Juan Luis Beigbeder obavijestio njemačkog veleposlanika u Madridu da će Španjolska bez obzira na javnu deklaraciju neutralnosti pomagati Trećem Reichu u postizanju njihovih ciljeva (Hernandez-Sandoica i Moradiellos, 1984: 246). Dok su i švedski i švicarski tisak bili napadani da šire antinacističku paradigmu te da se previše kritički odnose prema nacističkom djelovanju, u Španjolskoj je situacija bila posve obrnuta. Španjolska je javnost favorizirala nacističke i fašističke agresore propagandom zamračenja pravog značenja nacionalsocijalističkog programa (Jašić, 2023: 137-143).

Njemačkom pobjedom nad Francuskom u lipnju 1940. godine i talijanskim ulaskom u rat istog mjeseca ozračje španjolske neutralnosti naglo se mijenja. Španjolska se nije obavezala na trajnu neutralnost, kao što je slučaj u Švicarskoj, te ju je mogla mijenjati po potrebi (Jašić, 2023: 137-143). Shodno tomu, 13. srpnja 1940. godine Španjolci i službeno mijenjaju svoj vanjskopolitički stav te od neutralne postaju „nezaraćena“²³ država. To znači da će sada biti u mogućnosti pružiti diplomatsku, ekonomsku ili neku drugu vrstu pomoći jednoj od zaraćenih strana bez nužnog uplitanja u vojne operacije (Jašić, 2023: 137-143). Opravdanje tog poteza bilo je da je ta odluka mjera opreza u kontekstu porasta neprijateljstva na Sredozemlju. U stvarnosti, stanje „nezaraćenosti“ bila je prva komponenta pripreme za rat (Jašić, 2023: 137-143).

U posljednjem Francovu potezu 16. lipnja 1940. general Juan Vigon, posebni izaslanik Francisca Franca, sastao se s Adolfom Hitlerom i ministrom vanjskih poslova Joachimom von Ribbentropom (Hernandez-Sandoica i Moradiellos, 1984: 251-254). Franco je privatnim pismom od 3. lipnja ponudio španjolsku ratnu suradnju u zamjenu za Gibraltar, Francuski Maroko, Orenesado (zapadni Alžir) i proširene španjolskih teritorija u Sahari i Ekvatorijalnoj Gvineji. Ta ponuda bila je uvjetovana time da Njemačka opskrbi Španjolsku hranom, gorivom, oružjem i teškom artiljerijom kako bi se riješili španjolski ekonomski i vojni nedostaci

²³ Izvorno „non-belligerency“ (prijevod autorice).

(Hernandez-Sandoica i Moradiellos, 1984: 251-254). Hitler se, unatoč čestitkama na okupaciji Tangera i izraženoj želji da Gibraltar postane dio Španjolske, nije obvezao na Francove zahtjeve navodeći potrebu konzultacija s Italijom. Nacistički vođa smatrao je Španjolsku ponudu nepotrebnom jer je Francuska padala, a poraz Britanije se činio neizbježnim. Mussolini je također odbacio zahtjeve bojeći se konkurenta u Mediteranu i Sjevernoj Africi. Tijekom ljeta 1940. Španjolska je nastavila ustrajavati na svojim uvjetima bez njemačkog ili talijanskog pritiska (Hernandez-Sandoica i Moradiellos, 1984: 251-254). Dana 25. lipnja španjolski veleposlanik u Berlinu ponovio je španjolsku ponudu, ali njemački odgovor bio je nejasan, samo je priznao španjolske teritorijalne želje i obećao buduće razmatranje materijalne pomoći. Izvješća njemačkog veleposlanika istaknula su ekonomsku nesposobnost Španjolske za dugotrajan rat i teret tražene pomoći.

Španjolsko razočaranje pogoršano je lošom unutarnjom ekonomskom situacijom, povećavajući ovisnost o savezničkim zalihama. Britanska vlada, pod vodstvom Winstona Churchilla, prepoznala je stratešku važnost Španjolske i poduzela korake kako bi spriječila njezin ulazak u rat (Hernandez-Sandoica i Moradiellos, 1984: 251-254). Sir Samuel Hoare stigao je u Madrid 1. lipnja 1940. s misijom da odvrati Španjolsku uvjerenjem, prijetnjama ili podmićivanjem. Britanska tajna služba, sumnjajući u Francove namjere, provela je strateške planove poput Operacije Challenger i Puma te pooštrila pomorsku blokadu španjolskih obala. Ta politika u kombinaciji s ponudama uvoza osnovnih proizvoda pokazala se učinkovitom u uvjeravanju Španjolske da ostane neutralna (Hernandez-Sandoica i Moradiellos, 1984: 251-254). Do rujna 1940., kad je Bitka za Britaniju dosegla kritičnu točku, njemački stratezi razmatrali su osvajanje Gibraltara kako bi slomili britanski otpor. Hitler je pozvao Franca da pošalje predstavnika u Njemačku kako bi pregovarali o uvjetima ulaska Španjolske u rat, što je označilo bitnu promjenu u strategiji. To razdoblje istaknulo je složenu igru diplomatskih pregovora, ekonomskih pritisaka i strateškog vojnog planiranja koja je obilježila rane godine Drugog svjetskog rata (Hernandez-Sandoica i Moradiellos, 1984: 251-254). Napori Osovine i Saveznika da pridobiju Španjolsku naglasili su stratešku važnost nacije u širem sukobu. Na kraju španjolska krhka ekonomska situacija i učinkoviti britanski diplomatski manevri spriječili su zemlju da uđe u rat ilustrirajući delikatnu ravnotežu moći i utjecaja tijekom tog burnog razdoblja (Hernandez-Sandoica i Moradiellos, 1984: 251-254).

Kompleksna i često kontradiktorna vanjska politika Francova režima tijekom Drugog svjetskog rata bila je predmet mnogih historiografskih rasprava (Hernandez-Sandoica i Moradiellos,

1984: 241-261). Neki povjesničari tvrde da je Francova neutralnost zapravo bila namjerna strategija kako bi se izbjegle razorne posljedice još jednog, kobnog rata, dok drugi sugeriraju da je Španjolska bila blizu pridruživanja Osovini, ali su je odvratile isključivo unutarnje slabosti i nepovoljna strateška situacija. Jasno je da su Španjolski građanski rat i njegove posljedice imali trajan utjecaj na unutarnju i međunarodnu politiku Španjolske, oblikujući putanju zemlje desetljećima unaprijed (Hernandez-Sandoica i Moradiellos, 1984: 241-261).

5.4. Portugal

5.4.1. Povijesni kontekst neutralnosti

Ovo poglavlje naglašava složenu ravnotežu strateških, ekonomskih i političkih čimbenika koji su poduprli uspješnu neutralnost Portugala tijekom jednog od najburnijih razdoblja u povijesti. Analizirat će se uvjeti koji su omogućili Portugalu, maloj i perifernoj zemlji zapadne Europe, da proglasi i održi svoju neutralnost tijekom Drugog svjetskog rata (Rosas, 2002: 268 - 271). Važan za ovu analizu je Anglo-portugalski savez²⁴, krucijalni strateški čimbenik u portugalskoj vanjskoj politici. Uoči rata, Portugal je bio geopolitički jedinstveno smješten na rubu Europe, ali duboko povezan s političkim i ekonomskim sustavima kontinenta te je posjedovao važno kolonijalno carstvo u Aziji i Africi. Savez s Britanijom, utemeljen na Ugovoru iz Windsora iz 1386. godine i obnovljen 1899. godine, bio je presudan. Britanija, kao glavna pomorska i imperijalna sila u južnoj Africi, pružala je sigurnost za portugalske kolonijalne komunikacije i trgovačke rute te jamčila integritet tih kolonija (Rosas, 2002: 268 - 271). Ta strateška ovisnost bila je dopunjena ekonomskom ovisnošću, pri čemu je Britanija do kraja 30.-ih godina prošloga stoljeća bila glavni portugalski uvoznik, dobavljač i strani investitor. Uzastopne portugalske vlade, bez obzira na vrstu režima, smatrale su održavanje tog saveza ključnim za nacionalni i kolonijalni suverenitet te ekonomsku stabilnost (Rosas, 2002: 268 - 271).

Za režim Estado Novo pod Antonijem Salazarom, koji je uspostavljen 1931. godine, savez je bio neophodan. Salazarova vanjska politika, definirana 1935. godine, imala je za cilj zaštititi carstvo od velikih sila, braniti nacionalnu neovisnost od Španjolaca i očuvati njegov režim od

²⁴ Anglo-portugalski savez najstariji je svjetski savez u poznatoj povijesti uspostavljen Ugovorom iz Windsora 1386. godine. Portugalski i engleski savez potpisan je 19. svibnja 1386. između Kraljevine Engleske i Kraljevine Portugal. Te dvije zemlje uvijek su njegovale snažno prijateljstvo, koje datira iz 1147. godine, kad su engleski križari pomogli kralju Alfonsu I. da preotme Lisabon od Maura (Portugal.com, 2022).

unutarnjih i vanjskih prijetnji (Rosas, 2002: 268 - 271). Eskalirajuće međunarodne napetosti tijekom 1930.-ih, osobito uspon Hitlerove Njemačke kao pomorskog izazivača Britanije, omogućile su Portugalu manevriranje unutar saveza, posebno tijekom Španjolskog građanskog rata. Unatoč povremenim napetostima i ugrozama portugalska neutralnost tijekom rata bila je rezultat te strateške pozicije (Rosas, 2002: 268 - 271).

5.4.2. Drugi svjetski rat

Tijekom Drugog svjetskog rata, portugalska politika neutralnosti evoluirala je tijekom triju različitih faza, svaka obilježena bitnim povijesnim događajima i osobama (Rosas, 2002: 271 – 279). U početku, od rujna 1939. do ljeta 1940. godine, portugalska neutralnost bila je relativno jednostavna i usklađena s britanskim interesima. To razdoblje tj. prva faza, poznato kao Lažni rat, imalo je malo izravnog utjecaja na Portugal, jer se sukob činio dalekim, a očekivalo se da će brzo završiti novim sporazumom sličnim Minhenskom sporazumu²⁵ (Rosas, 2002: 271 – 279). Položaj Portugala uglavnom je bio pod utjecajem snažnih veza s Britanijom, kako političkih tako i ekonomskih, te zajedničkog animoziteta prema Hitlerovu režimu, posebno zbog njegova pakta sa Staljinom i invazije na Poljsku (Rosas, 2002: 271 – 279).

Druga faza, od lipnja 1940. do studenog 1942., bila je najproblematičnija za Anglo-portugalske odnose. Tijekom tog razdoblja portugalska neutralnost postala je uravnoteženija jer je Portugal počeo davati bitne političke i ekonomske ustupke nacističkoj Njemačkoj dok je istodobno održavao svoj ključni savez s Britanijom (Rosas, 2002: 271 – 279). Nekoliko čimbenika pridonijelo je toj promjeni. Prvo, dramatičan uspjeh njemačke zapadne ofenzive u lipnju 1940. doveo je njemačke snage do Pirineja podižući prijetnju operacije Felix, koja je uključivala potencijalnu invaziju na Portugal. Drugo, prijetnja od Francove Španjolske, pogoršana njemačkim pobjedama i ulaskom Italije u rat, pojačala je portugalske strahove od zajedničkog španjolsko-njemačkog napada na Gibraltar i potencijalnog španjolskog ekspanzionizma (Rosas, 2002: 271 – 279). Treće, njemačka invazija na Sovjetski Savez u lipnju 1941. pojačala je antikomunističke i pronjemačke osjećaje unutar Portugala pogoršavajući njegove odnose s Britanijom, posebno nakon Anglo-sovjetskog saveza u svibnju 1942. Osim toga, ulazak Sjedinjenih Država u rat nakon napada na Pearl Harbor u prosincu 1941. bio je velika briga za

²⁵ Minhenski sporazum naziv je za sporazum o odvajanju Sudeta od Čehoslovačke, koji su 30. rujna. 1938. godine u Münchenu sklopili predsjednici britanske i francuske vlade Chamberlain i Daladier s Hitlerom i Mussolinijem (Hrvatska enciklopedija, 2013).

Portugal (Rosas, 2002: 271 – 279). Američko sudjelovanje ojačalo je savezničku blokadu, što je imalo neposredne ekonomske posljedice za Portugal. Tajni anglo-portugalski pregovori o mogućem povlačenju u Azore u slučaju njemačkog napada na Gibraltar bili su neuspješni dodatno komplicirajući situaciju. Neovlašteni australski i nizozemski desanti na Timor u prosincu 1941. gotovo su prekinuli diplomatske odnose između Portugala i Britanije (Rosas, 2002: 271 – 279). Dugotrajni spor oko britanske ekonomske blokade susjednih neutralnih zemalja također je opteretio bilateralne odnose, utječući na portugalsko gospodarstvo i životni standard. Salazarovo uvjerenje da će rat završiti kompromisnim mirom, bez jasnih pobjednika ili gubitnika, utjecalo je na njegov oprezan pristup vanjskoj politici tijekom tog razdoblja (Rosas, 2002: 271 – 279).

Završna, treća faza, od studenog 1942. do 1945., donijela je značajnu promjenu u portugalskom stavu, kako se dalo naslutiti da se Saveznici približavaju pobjedi (Rosas, 2002: 271 – 279). Ključni događaji poput poraza Rommela kod El Alameina²⁶, američkih pobjeda u Pacifiku²⁷, njemačkog zastoja kod Staljingrada²⁸ i anglo-američkog desanta u sjevernoj Africi (operacija Baklja)²⁹ označili su prekretnicu. Smanjenje njemačke prijetnje Gibraltaru i sve veća prisutnost američkih snaga u Europi doveli su do strožeg savezničkog stava prema ekonomskoj blokadi. Portugal se suočio s dvama velikim sporovima tijekom tog razdoblja: britanskim zahtjevom za vojnim objektima na Azorima 1943. godine i zahtjevom za embargom na izvoz volframa u Njemačku 1944. godine (Rosas, 2002: 271 – 279). Salazar, prepoznajući promjenu ratnog ozračja, na kraju je popustio savezničkim zahtjevima kako bi osigurao opstanak svojeg režima i osigurao ključne zalihe za Portugal. Salazarovi strateški ustupci, uključujući sporazum o

²⁶ Bitka kod El Alameina, koja se odvijala od 23. listopada do 4. studenog 1942., bila je odlučujuća pobjeda savezničkih snaga pod zapovjedništvom generala Bernarda Montgomeryja nad njemačko-talijanskim snagama pod zapovjedništvom generala Erwina Rommela. Poznata je i kao operacija Bertram (Povijest.hr, 2024).

²⁷ Bitka za Midway (4. – 7. lipnja 1942.) često se smatra prekretnicom u Pacifičkom ratu. Američka mornarica pod zapovjedništvom admirala Chestera Nimitza uspjela je uništiti četiri japanska nosača zrakoplova, čime je japanska mornarica značajno oslabljena (Greelane.com, 2019).

Bitka za Guadalcanal (kolovoz 1942. – veljača 1943.) prva je velika saveznička kopnena ofenziva protiv Japana. Bitka je trajala šest mjeseci i završila je savezničkom pobjedom zaustavivši japansko napredovanje prema Australiji (Newsmilitary.com, 2023).

Bitka za Iwo Jimu (veljača – ožujak 1945.) bila je jedna od najkrvavijih bitaka u Pacifičkom ratu. Američke snage zauzele su otok Iwo Jima, što im je omogućilo da ga upotrijebe kao bazu za napade na japansko kopno (Newsmilitary.com, 2023).

Bitka za Okinawu (travanj – lipanj 1945.) posljednja je velika bitka u ratu na Pacifiku. Američke snage zauzele su Okinawu, otvarajući put mogućoj invaziji na Japan (Newsmilitary.com, 2023).

Bacanje atomskih bomba na Hirošimu i Nagasaki (kolovoz 1945.) prisililo je Japan na bezuvjetnu predaju, čime je okončan Drugi svjetski rat (Newsmilitary.com, 2023).

²⁸ Njemački zastoj kod Staljingrada, koji se često naziva Staljingradska bitka, vodila se od 23. kolovoza 1942. do 2. veljače 1943., bila je jedan od najvećih i najkrvavijih ratnih obračuna (DW.com, 2023).

²⁹ Operacija Baklja započela je 8. studenog 1942. iskrcavanjem 107 000 britanskih i američkih vojnika u Casablanci u Maroku i u alžirskim gradovima Alžir i Oran (Britannica.com, 2024).

britanskom pristupu bazama na Azorima i embargo na izvoz kemijskog elementa volframa, omogućili su Portugalu da zadrži svoju neutralnost dok je osiguravao svoj režim i ekonomske interese (Birmingham, 2002: 168). Unatoč izazovima Salazar je uspio osigurati povoljne trgovinske sporazume i akumulirati veće rezerve zlata i deviza, što je bilo ključno za poslijeratni gospodarski rast. Do kraja rata Portugal se uspješno nosio sa složenim geopolitičkim miljeom održavajući vlastiti suverenitet te osiguravajući svoje kolonijalne posjede uz savezničku podršku. Salazarov režim, pod utjecajem njegovih iskustava nakon Prvog svjetskog rata, odlučio se za neutralnost kako bi zaštitio portugalske interese usred ideološkog sukoba između demokracije i totalitarizma (Rosas, 2002: 271 – 279). Proglašenje neutralnosti 1. rujna 1939., nakon njemačkog *blitzkriega*, bilo je strateški potez za distanciranje Portugala od sukoba uz održavanje vjernosti britanskom savezu.

Ova neutralnost bila je obilježena svojom jednostranom prirodom, odstupanjem od suradničkog stava iz 1914. godine, i imala je za cilj pružiti Portugalu veću autonomiju (Rosas, 2002: 271 – 279). Neutralnost Portugala možemo usko povezati s Jovićevom definicijom realizma, koja govori kako je neutralnost strateški izbor za izbjegavanje sukoba koji nisu izravna prijetnja sigurnosti države (Jović, 2013: 15-16). Upravo je očuvanje mira i dobrosusjedskih odnosa o kojima je Portugal ovisio bio ključ njihova pozicioniranja kao neutralne zemlje.

Portugalska neutralnost također je bila politički aktivna osiguravajući relevantnost Portugala unutar samog saveza i sprječavajući marginalizaciju. Britanski strateški interesi, posebno neutralizacija Iberskog poluotoka i osiguranje atlantskih pomorskih ruta, usklađivali su se s portugalskom neutralnošću. Portugalska vlada igrala je ključnu ulogu u suzbijanju pronjemačkih frakcija unutar Frankova režima i u koordinaciji s britanskom diplomacijom kako bi spriječila španjolsku ratobornost (Rosas, 2002: 271 – 279). Anglo-portugalski savez prijateljstva i nenapadanja iz 1939., kao i njegov protokol iz 1940. bili su ključni u tim naporima. Salazar je iskoristio ovo razdoblje za pregovaranje povoljnih uvjeta sa saveznicima osiguravajući podršku za svoj režim i održavajući neutralan stav Portugala tijekom Drugog svjetskog rata (Rosas, 2002: 271 – 279).

5.5. Irska

5.5.1. Predratne okolnosti i kontekst neutralnosti

Ovo je poglavlje fokusirano na analizu irske neutralnosti tijekom Drugog svjetskog rata, naglašavajući dubok utjecaj borbe za neovisnost na anglo-irske odnose, irsku vanjsku politiku i percepciju javnosti (O'Halpin, 2002: 283-287). Temelj neovisne Irske postavljen je Anglo-irskim ugovorom od 6. prosinca 1921., koji je priznao dvadeset i šest okruga kao zasebne samouprave unutar Britanskog Carstva, dok je šest sjeveroistočnih okruga ostalo dijelom Ujedinjenog Kraljevstva kao Sjeverna Irska. Mnogi u novoj irskoj državi smatrali su ovu podjelu neprirodnom, a Eamon De Valera, na čelu uzastopnih vlada od 1932. do 1948., dosljedno je osuđivao podjelu kao najveću mrlju na anglo-irskim odnosima (O'Halpin, 2002: 283-287). Od svog osnutka, neovisna Irska kao država usvojila je politiku vojne neutralnosti. Iako su u početku postojale ambicije za značajnim vojnim i pomorskim snagama, te su aspiracije brzo nestale, a nova država se usredotočila na održavanje male kopnene vojske za unutarnju sigurnost (O'Halpin, 2002: 283-287). Ovaj stav podržavali su svi politički slojevi, unatoč tome što su neki militantni protusaveznički republikanci tražili saveze s potencijalnim neprijateljima Britanije, poput Sovjetskog Saveza i nacističke Njemačke. Ove veze s Njemačkom izazvale su značajne sigurnosne i diplomatske izazove između 1939. i 1945.

Irska predanost načelu mirnog rješavanja međunarodnih sporova bila je očita u njezinu entuzijastičnom sudjelovanju u Ligi naroda unatoč implicitnom kompromisu apsolutne neutralnosti (O'Halpin, 2002: 283-287). Država je podržala sankcije protiv Italije nakon njene invazije na Abesiniju 1935.³⁰ i oduprla se pritiscima da prizna Francov režim sve do završetka Španjolskog građanskog rata 1939. godine. Međutim, praktični neuspjeh Lige do 1937. godine naveo je De Valeru da prizna ranjivost malih europskih država pred agresorima. Geografija je igrala ključnu ulogu u oblikovanju irske vanjske politike (O'Halpin, 2002: 283-287). Irska pozicija kao najzapadnijeg dijela Europe (slika 3.), okružena Atlantskim oceanom i zaštićena Velikom Britanijom, učinila ju je strateški važnom za britansku obranu.

³⁰ Abesinija (od arap. Ḥabaš), stariji naziv za Etiopiju (Hrvatska enciklopedija, 2013).

Slika 3. Politički zemljovid Republike Irske i Sjeverne Irske u odnosu na susjedne zemlje i UK

Izvor: <https://www.bbc.com/news/world-europe-18023389>

Pristupljeno: 11. kolovoza 2024.

Ugovor iz 1921. godine uključivao je odredbe za zaštitu britanskih strateških interesa, poput zadržavanja pomorskih i komunikacijskih objekata te osiguravanja britanske kontrole nad obalnom obranom Irske (O'Halpin, 2002: 283-287). De Valera, unatoč protivljenju ugovoru iz drugih razloga, osigurao je da neovisna i neutralna Irska neće predstavljati prijetnju britanskim strateškim interesima. Za razliku od drugih britanskih teritorija Irska nije sudjelovala u planiranju Odbora za imperijalnu obranu. To je dijelom bilo zbog domaćih političkih razmatranja i strateške stvarnosti da je britanska obrana Irske zajamčena geografijom (O'Halpin, 2002: 283-287). Do 1932. godine irske obrambene snage smanjile su se na manje od 6000 ljudi, s minimalnom opremom, uglavnom nabavljenom iz Britanije. Osnivanje Dobrovoljačke snage 1934. godine imalo je za cilj dovesti IRA-u³¹ pod kontrolu vlade, ali njezina obrambena vrijednost bila je zanemariva (O'Halpin, 2002: 283-287).

Mogućnost održavanja neutralnosti u europskom ratu koji uključuje Britaniju proizašla je iz diplomatskog postignuća 1938. godine. U zamjenu za rješavanje financijskog spora i obnavljanje korisnih trgovinskih odnosa Britanija je odustala od svojih obrambenih prava prema ugovoru iz 1921. godine (O'Halpin, 2002: 283-287). Ta nagodba, temeljena na pogrešnim britanskim pretpostavkama o prirodi nadolazećeg sukoba s Njemačkom, prvi je put učinila irsku neutralnost zamislivom. Irska vlada odgovorila je rješavanjem britanskih zabrinutosti oko špijunaže i sigurnosti, uspostavljajući kontakte između britanskih sigurnosnih

³¹ Irska republikanska armija (IRA) republikanska je paravojna organizacija koja traži uspostavu republike, kraj britanske vladavine u Sjevernoj Irskoj i ponovno ujedinjenje Irske. IRA je stvorena 1919. godine kao nasljednik Irskih dobrovoljaca, militantne nacionalističke organizacije osnovane 1913. godine (Britannica.com, 2024).

službi i irske vojne obavještajne uprave G2 (O'Halpin, 2002: 283-287). Kada je rat izbio u rujnu 1939. godine, Irska je imala tek ograničeno iskustvo sa špijunažom, ali je uspostavila komunikacijske linije s britanskim sigurnosnim i policijskim organizacijama. Predanost države neutralnosti bila je testirana dok je istraživala njemačku špijunažu i odgovarala na IRA-inu kampanju bombardiranja u Britaniji, neizravno potaknutu od strane Njemačke. Ovi napori naglasili su odlučnost Irske da održi svoj neutralni stav, istodobno osiguravajući da se njezinim teritorijem ne koristi za ugrožavanje britanskih sigurnosnih interesa (O'Halpin, 2002: 283-287).

5.5.2. Drugi svjetski rat

U rujnu 1939. godine irska vojska bila je nepripremljena, s oko 6.000 vojnika i zrakoplovaca te uglavnom neobučenom Dobrovoljačkom snagom od 13.000 ljudi (O'Halpin, 2002: 287-298). Zemlja nije imala mornaričku jedinicu, učinkovitu zračnu službu ni adekvatne sustave protuzračne obrane, posjedujući samo četiri reflektora i jednu protuzračnu bateriju. Nedostatci su se protezali na sve vrste oružja, vozila i opreme, što je ozbiljno ometalo sposobnost vojske za učinkovitu mobilizaciju. Puna mobilizacija proglašena je 1. rujna 1939., ali nedostatak udarnih snaga i potreba za raspoređivanjem postrojba na unutarnje sigurnosne dužnosti ostavili su vojsku slabom i loše opremljenom za dugotrajni otpor (O'Halpin, 2002: 287-298). Situaciju je dodatno komplicirao izostanak anglo-irskog dijaloga o obrambenim pitanjima. Irska vlada, suočena s ekonomskim pritiscima, smanjila je broj pripadnika na punoj službi s 19.000 na 13.000 krajem 1939. godine, što je mnoge navelo da se prijave u Ujedinjeno Kraljevstvo. Nakon pada Francuske 1940. godine prijetnja njemačke invazije činila se neizbježnom, što je potaknulo novi poziv na oružje koji je rezultirao s 25.000 dobrovoljaca za punu službu (O'Halpin, 2002: 287-298). Međutim, vojska se borila s akutnim nedostatkom oružja i opreme, nedostatkom koherentnoga obrambenog plana te paradoksom oslanjanja na Veliku Britaniju, jedinu drugu državu koja bi mogla prekršiti irsku neutralnost, za potencijalnu pomoć.

Tajni razgovori između irskih i britanskih časnika u lipnju 1940. godine postavili su temelje za zajedničko djelovanje u slučaju njemačke invazije, ali irski problemi s opremom i dalje su postojali. Britanske kalkulacije u vezi s opskrbom oružjem bile su pod utjecajem zabrinutosti zbog mogućih irskih akcija protiv Sjeverne Irske i strateških implikacija naoružane Irske (O'Halpin, 2002: 287-298). Pokušaji osiguravanja oružja iz Sjedinjenih Država također su bili neuspješni zbog neprijateljstva predsjednika Roosevelta prema irskoj neutralnosti. Do ožujka

1942. godine američki vojni promatrač primijetio je da je irska vojska unatoč svojem duhu loše opremljena i da bi bila sposobna samo za kratkotrajan otpor njemačkoj invaziji (O'Halpin, 2002: 287-298). Čak i kada je vojska postigla planiranu ratnu konfiguraciju od dviju mobilnih divizija u studenom 1943. godine, ostala je ozbiljno manjkava u zračnoj podršci, oklopu, artiljeriji, protutenkovskoj obrani i protuzračnoj obrani. Ipak, do 1943. godine obrambene su se snage smatrale adekvatnima za svoj zadatak, s obzirom na logističke izazove s kojima bi se njemačka invazija suočila i sigurnost britanske intervencije (O'Halpin, 2002: 287-298).

Irska privrženost neutralnosti bila je vrlo popularna na domaćem planu, bez značajnog političkog protivljenja. Javna rasprava o neutralnosti bila je ugušena strogom cenzurom tiska, koja je također suzbijala raspravu o domaćim ekonomskim pitanjima (O'Halpin, 2002: 287-298). Opći izbori 1943. i 1944. godine, održani u uvjetima povoljnim za vladu, ponovno su potvrdili javnu podršku neutralnosti. Vlada De Valere održavala je diplomatske odnose sa svim zaraćenim stranama, uključujući Vichyjevsu Francusku, što je dodatno iritiralo britanskog premijera Winstona Churchilla i američkog predsjednika Franklina D. Roosevelta. Unatoč tajnoj suradnji sa savezničkim sigurnosnim agencijama, irska neutralnost bila je izvor napetosti sa Saveznicima. Irsko-japanski odnosi ostali su mirni do 1944. godine, kada je nadzor otkrio nepoželjne aktivnosti u japanskom konzulatu (O'Halpin, 2002: 287-298). Irsko-talijanski odnosi također su bili prijateljski, unatoč distribuciji fašističke propagande od strane talijanske legacije.³² Irsko-njemački odnosi bili su razmjerno dobri iako je bilo trenutaka napetosti, poput De Valerine javne osude njemačke invazije na Belgiju i Nizozemsku u svibnju 1940. godine. Njemački pokušaji korištenja Irske za špijunažu i suradnja s IRA-om, zajedno s slučajnim bombardiranjima irskog teritorija, naprezali su odnose, ali nisu doveli do prekida. Razdoblje najveće napetosti bilo je krajem 1940., kad su strahovi od njemačke invazije bili visoki, a njemački prijedlozi irskoj vladi i IRA-i sugerirali mogućnost irskog jedinstva ako Njemačka izvrši invaziju na Sjevernu Irsku (O'Halpin, 2002: 287-298). Unatoč tim napetostima, tajna suradnja između irskih i britanskih snaga nastavila se, s vezama na obalnoj sigurnosti, kontraobavještajnim operacijama i uspostavom mreža za upozorenje na invaziju.

Nakon 1941. godine britanske zabrinutosti u vezi s Irskom bile su usmjerene na sigurnosna pitanja povezana s njemačkom špijunažom i curenjem ratnih informacija (O'Halpin, 2002: 287-298). Sigurnosne i policijske agencije irske vlade sa svojim lokalnim znanjem i legitimitetom

³² Naziv „talijanska legacija“, eng. *Legation*, odnosi se na diplomatsko predstavništvo Italije u Irskoj tijekom Drugog svjetskog rata.

bile su najbolje predisponirane za rješavanje tih pitanja. Unatoč britanskom nezadovoljstvu irskom neutralnošću neki informirani krugovi u Britaniji razumjeli su razloge za nju prepoznajući da je vlada De Valere izbjegavala građanski rat i održavala delikatnu ravnotežu u vrlo nestabilnoj situaciji (O'Halpin, 2002: 287-298).

Irska neutralnost tijekom Drugog svjetskog rata temeljila se na političkom pragmatizmu, kao i na strahu od utjecaja rata na nebranjenu državu (O'Halpin, 2002: 302-303). Vodstvo Eamona De Valere bilo je ključno za održavanje neutralnosti ujedinjujući sve stranke pod tom politikom kako bi se izbjegli unutarnji sukobi i vojni raskoli. Uspjeh te politike potpomogla je irska geografija i Hitlerova odluka da se usredotoči na istok nakon pobjede u zapadnoj Europi. Unatoč neutralnosti Irska je sudjelovala u tajnoj suradnji sa saveznicima, što je ublažilo neke utjecaje na savezničke operacije (O'Halpin, 2002: 302-303). Nakon rata neutralnost je narušila odnose s američkim elitama u vezi s podjelom, ali je imala ograničene dugoročne učinke na anglo-irske odnose. Laburistička administracija u Britaniji, izabrana u lipnju 1945. godine, prioritet je dala domaćoj i vanjskoj politici nad irskim pitanjima (O'Halpin, 2002: 302-303).

Irska poslijeratna izolacija bila je više samonametnuta izbjegavajući gospodarsku i društvenu obnovu potaknutu Marshallovim planom (O'Halpin, 2002: 302-303). Irska obrambena politika ostala je nepromijenjena, s ograničenom suradnjom na protušpijunaži i antikomunističkim naporima, te odbijanjem inicijalnog pridruživanja NATO-u 1949. godine (O'Halpin, 2002: 302-303). Takav stav potaknuo je trajne zablude o moralnoj osnovi irske neutralnosti utječući na rasprave o obrani i sigurnosti unutar Europske unije u novom stoljeću.

6. Komparacija predmetnih slučajeva

6.1. Rezultati istraživanja

Rad u svom istraživanju postavlja pitanje istaknuto na početku teksta: *Jesu li neutralne države u Europi za vrijeme Drugog svjetskog rata ostvarile svoje vanjsko-političke ciljeve?* Odgovor na ovo pitanje individualan je za svaku od analiziranih država koje sam ovim radom obuhvatila. U uvodu postavljena hipoteza da su države na području Europe za vrijeme Drugog svjetskog rata ostvarile svoje vanjsko-političke ciljeve odabravši neutralnost također će biti potvrđena ili opovrgnuta. Neutralne države u Europi imale su različite pristupe i ciljeve u svojoj vanjskoj

politici tijekom Drugog svjetskog rata. Svaka od tih država nastojala je očuvati svoj suverenitet, stabilnost i ekonomske interese, ali rezultati njihovih nastojanja varirali su.

1) Švedska je tijekom Drugog svjetskog rata zadržala politiku neutralnosti s ciljem očuvanja teritorijalnog integriteta i ekonomske stabilnosti. Iako je formalno bila neutralna, Švedska je bila podložna kritikama zbog suradnje s nacističkom Njemačkom, uključujući dozvolu za prolaz njemačkih trupa preko svog teritorija. Međutim, unatoč tim kontroverzijama Švedska je uspješno izbjegla ratna razaranja te očuvala svoj suverenitet, što se može smatrati ostvarenjem njezinih vanjskopolitičkih ciljeva i potvrđivanjem početne hipoteze koja se vodila pretpostavkom da su europske zemlje za vrijeme Drugog svjetskog rata uspjele ostvariti svoje vanjsko-političke ciljeve.

2) Švicarska je tradicionalno neutralna zemlja koja je uspjela očuvati svoj teritorijalni integritet i neovisnost tijekom obaju svjetskih ratova. Ako ostvarenje vanjskopolitičkih ciljeva gledamo kroz leću ostvarenih nacionalnih interesa u međunarodnom djelovanju, upravo je tradicionalna neutralnost Švicarske, koja je inicijalno započela 1515. godine, ali je formalno utemeljena 1815., bila ključna za stabilnost regije. Unatoč pritiscima i izazovima Švicarska je uspjela održati svoju neutralnost i izbjegla je vojni sukob, čime je ostvarila svoj vanjskopolitički cilj i potvrdila početnu hipotezu. I Švicarska i Švedska su nakon Drugog svjetskog rata zadržale svoju neutralnost koju su provodile i u hladnom ratu.

3) Španjolska, pod vodstvom diktatora Francisca Franca, zadržala je politiku neangažiranja tijekom Drugog svjetskog rata iako nije bila potpuno neutralna poput drugih zemalja. Franco je balansirao između Saveznika i sila Osovine kako bi očuvao stabilnost svog režima i izbjegao izravan sukob. Time je Španjolska izbjegla ratna razaranja, što je bio ključni vanjskopolitički cilj tijekom tog razdoblja, iako je to značilo žrtvovanje potpune neutralnosti. Nakon rata Španjolska je ojačala svoj vanjskopolitički položaj jer se uspjela obraniti od ratnih razaranja te jer je održala mir unutar svojih granica potvrdivši pritom pretpostavku početne hipoteze.

4) Portugal je pod vodstvom Salazara održavao političku neutralnost tijekom Drugog svjetskog rata koristeći svoju poziciju kako bi osigurao povoljne uvjete za državu. Portugal je uspješno balansirao između velikih sila, zadržavajući neutralnost, dok je istovremeno održavao važne diplomatske odnose, osobito s Velikom Britanijom. Ova strategija omogućila je Portugalu da izbjegne sukobe i očuva stabilnost. Portugal je krajem Drugog svjetskog rata, 4. travnja 1949. godine, ušao u NATO i time dodatno ojačao svoj položaj te od države koja je prije rata bila na rubu fašističke vladavine, postao zemljom integriranom u euroatlantske procese. Upravo se

ulaskom u NATO prvi puta nakon rata odmaknula od politika neutralnosti (Britannica.com, 2024). Tim postupkom i djelovanjima tijekom rata Portugal je ostvario svoje vanjskopolitičke i nacionalne interese u međunarodnoj zajednici i potvrdio početnu pretpostavku.

5) Irska je nakon postizanja neovisnosti usvojila politiku vojne neutralnosti koju je održavala tijekom Drugog svjetskog rata. Unatoč pritiscima sa strane Irska je uspjela očuvati svoju neutralnost i neovisnost, izbjegavajući sudjelovanje u sukobima koji bi mogli ugroziti njezinu sigurnost. Time je Irska ostvarila svoj glavni vanjskopolitički cilj – očuvanje nacionalne sigurnosti i stabilnosti.

Neutralne države Europe u velikoj su mjeri uspjele ostvariti svoje vanjskopolitičke ciljeve. Svaka od njih uspjela je očuvati svoj suverenitet i stabilnost unatoč različitim izazovima i pritiscima u godinama najtežeg sukoba u povijesti čovječanstva. Dok su države poput Švedske i Švicarske zadržale svoj neutralni položaj i nakon rata, druge su države, poput Irske, Portugala i Španjolske, neutralnost u ratu iskoristile za jačanje svog međunarodnog položaja kao i nacionalnog suvereniteta. Njihove strategije neutralnosti omogućile su im da izbjegnu ratne sukobe i zaštite svoje dugoročne nacionalne interese, čime su postigle ono što su zacrtale kao svoje vanjskopolitičke prioritete.

6.2. Neutralne države Europe prije, tijekom i nakon Drugog svjetskog rata

Tablica 1.

Izvor: autorica

	Švedska	Švicarska	Španjolska	Portugal	Irska
Politički ustroj					
Prije Drugog svjetskog rata	kraljevina, parlamentarna monarhija	federativna republika	diktatura pod Francovim režimom (nakon Španjolskog građanskog rata 1936.-1939.)	diktatura pod Salazarom (<i>Estado Novo</i>)	parlamentarna demokracija
Tijekom Drugog svjetskog rata	kraljevina, parlamentarna monarhija	federativna republika	diktatura pod Francovim režimom	diktatura pod Salazarom	parlamentarna demokracija
Nakon Drugog svjetskog rata	kraljevina, parlamentarna monarhija	federativna republika	diktatura pod Francovim režimom (do 1975. godine) ³³	diktatura pod Salazarom (do 1974. godine) ³⁴ .	parlamentarna demokracija, republika
Neutralnost					
Prije Drugog svjetskog rata	tradicionalna neutralnost od 1814.	tradicionalna neutralnost od 1515.	nije neutralna	nije neutralna	neutralnost od 1921.
Tijekom Drugog svjetskog rata	formalna neutralnost, ekonomski ustupci Njemačkoj	formalna neutralnost, vojna pripravnost	formalna neutralnost, inklinacija i suradnja sa Silama osovine	formalna neutralnost, ekonomski ustupci Njemačkoj	formalna neutralnost, suradnja s Britanijom
Nakon Drugog svjetskog rata	neutralna do 2024. kada ulazi u NATO, te članica UN-a od 1946. ³⁵	neutralna, ali članica UN-a od 2002. ³⁶	nije neutralna, članica NATO-a od 1982. ³⁷	nije neutralna, članica NATO-a od 1949. ³⁸	neutralna, ali članica UN-a od 1955. i Partnerstva za mir ³⁹
Integracija u međunarodnim organizacijama					
Prije Drugog svjetskog rata	Liga naroda	Liga naroda	nije članica	nije članica	Liga naroda
Tijekom Drugog svjetskog rata	nije članica	nije članica	nije članica	nije članica	nije članica

³⁸ (nato.int, 2024).

³⁹ (nato.int, 2013).

Nakon Drugog svjetskog rata	UN, EU, NATO od 2024. ⁴⁰	UN	UN	UN, NATO	UN, EU
Ciljevi i ishodi					
Tijekom Drugog svjetskog rata - ciljevi	očuvanje neutralnosti i ekonomskih interesa	očuvanje neutralnosti i suvereniteta	očuvanje režima i izbjegavanje sukoba	očuvanje neutralnosti i ekonomskih interesa	očuvanje neutralnosti i sigurnosti
Nakon Drugog svjetskog rata m – ishodi	uspješno očuvanje suvereniteta, ekonomski oporavak, integracija u međunarodnu zajednicu	uspjeh u očuvanju suvereniteta kao i ekonomski oporavak	politička stabilnost i opstanak režima	ekonomski oporavak i očuvanje suverenosti zemlje, integracija u međunarodnu zajednicu	politička stabilnost

7. Pojam neutralnosti u 20. i 21. stoljeću

Neutralnost u kontekstu Drugog svjetskog rata na području Europe, nekoć ključna za male države u odnosima s velikim silama, u novom 21. stoljeću suočila s velikim promjenama (Grlić Radman, 2003: 26-27). Danas su četiri od pet neutralnih europskih država članice Europske unije (samo je Švicarska i u tom kontekstu ostala neutralna), čime je uloga neutralnosti postala nejasna i izgubila na svojoj važnosti (Grlić Radman, 2003: 26-27). Političko-pravni temelji koji su nekoć neutralnim državama omogućavali izostanak iz sukoba više nisu dovoljno čvrsti, a pravno uređenje neutralnosti, temeljeno na Haaškom sporazumu iz 1907. godine, pokazalo se zastarjelim i nedorečenim. Iako su neutralne države tijekom prošlog stoljeća uspješno prilagođavale svoju politiku i postigle impresivne rezultate, današnja međunarodna dinamika nije uspjela osigurati stabilnu poziciju neutralnosti u novim globalnim okolnostima (Grlić Radman, 2003: 26-27). Funkcionalna primjena neutralnosti postala je osporavana jer je ovisila ne samo o vjerodostojnosti neutralnih država nego i o definiciji samog rata i mjerama koje su države poduzele da izbjegnu formalni rat. Takva situacija dovela je do pitanja valjanosti neutralnosti u svijetu u kojem se ratovi, poput onih u bivšoj Jugoslaviji ili na Bliskom istoku, sve češće vode bez formalne objave rata. Neutralnost je postala posebno kontroverzna u kontekstu globalnih političkih i ekonomskih promjena (Grlić Radman, 2003: 26-27). Nekoć tumačena kao sposobnost održavanja pozicije izvan sukoba, neutralnost je izgubila svoju

⁴⁰ (nato.int, 2024)

važnost u novom, multipolarnom svijetu gdje sukobi, poput onih na Kosovu, sve više uključuju intervenciju međunarodnih organizacija kao što su UN i NATO.

Osim toga, prilagodba neutralnosti suvremenim izazovima, poput borbe protiv terorizma i globalnih migracija, pokazala se teškom i često nedovoljno učinkovitom. Iako je bilo napora da se neutralnost prilagodi novom međunarodnom ozračju, stvarnost je pokazala da neutralnost kakvu smo poznavali u vrijeme Drugog svjetskog rata više nije dostatna u svijetu u kojem su politička i vojna dinamika postale daleko složenije (Grlić Radman, 2003: 26-27). Iako su promjene globalne političke i sigurnosne situacije dovele do slabljenja klasične neutralnosti, još je prerano za definitivnu procjenu njezine uloge u budućnosti. Dok su se mnoge europske zemlje prilagodile novonastalim okolnostima, ostaje pitanje hoće li neutralnost opstati kao relevantan politički koncept ili će je zamijeniti novi oblici međunarodne suradnje i kolektivne sigurnosti. U ovom trenutku na budućim generacijama ostaje da prosude je li neutralnost unatoč svim izazovima još uvijek održiva opcija za poglavito manje države u nestabilnom globalnom okružju (Grlić Radman, 2003: 26-27).

8. Zaključak

Neutralnost europskih država tijekom Drugog svjetskog rata fascinantna je i složen fenomen koji je oblikovao njihove vanjskopolitičke ciljeve i strategije. Analizom pet neutralnih država – Švedske, Švicarske, Španjolske, Portugala i Irske – ovaj rad je pokazao kako su te zemlje uspjele očuvati mir unutar svojih granica, te vlastiti suverenitet i stabilnost unatoč pritiscima i izazovima globalnog sukoba.

Švedska je, zahvaljujući svojoj dugogodišnjoj tradiciji neutralnosti, uspjela balansirati između Saveznika i Njemačke. Iako je bila kritizirana zbog ekonomskih ustupaka Njemačkoj, Švedska je uspjela izbjeći ratna razaranja i očuvati svoj teritorijalni integritet. Njezina politika neutralnosti omogućila je ekonomski oporavak i stabilnost nakon rata. Švicarska, s dugom poviješću neutralnosti koja datira još od 1515. godine, također je uspjela očuvati svoj suverenitet. Unatoč pritiscima s obiju zaraćenih strana Švicarska je održala vojnu pripravnost i diplomatsku vještinu, što joj je omogućilo da izbjegne izravni sukob. Njezina neutralnost bila je ključna za stabilnost srednjoeuropske regije i očuvanje mira unutar njezinih granica. Španjolska, pod vodstvom Francisca Franca, zadržala je politiku neangažiranja, iako nije bila potpuno neutralna. Franco je balansirao između Saveznika i sila Osovine kako bi očuvao

stabilnost svog režima i izbjegao izravan sukob. Time je Španjolska izbjegla ratna razaranja, što je bio ključni vanjskopolitički cilj tijekom tog razdoblja. Portugal je pod vodstvom Salazara održavao političku neutralnost koristeći se svojom pozicijom kako bi osigurao povoljne uvjete za državu. Portugal je uspješno balansirao između velikih sila, zadržavajući neutralnost, dok je istodobno održavao važne diplomatske odnose, osobito s Velikom Britanijom. Ta strategija omogućila je Portugalu da izbjegne sukobe i očuva stabilnost. Irska je nakon postizanja neovisnosti usvojila politiku vojne neutralnosti koju je održavala tijekom Drugog svjetskog rata. Unatoč pritiscima sa strane Irska je uspjela očuvati svoju neutralnost i neovisnost izbjegavajući sudjelovanje u sukobima koji bi mogli ugroziti njezinu sigurnost. Time je Irska ostvarila svoj glavni vanjskopolitički cilj – očuvanje nacionalne sigurnosti i stabilnosti.

Zaključno, neutralne države Europe u velikoj su mjeri uspjele ostvariti svoje vanjskopolitičke ciljeve tijekom Drugog svjetskog rata kao najzahtjevnijega međunarodnog konteksta prošlog stoljeća. Svaka od njih uspjela je očuvati svoj suverenitet i stabilnost unatoč različitim izazovima i pritiscima te održati mir kao preduvjet toj stabilnosti. Njihove strategije neutralnosti omogućile su im da izbjegnu ratne sukobe i zaštite svoje dugoročne interese i u Hladnom ratu, čime su postigle ono što su zacrtale kao svoje vanjskopolitičke prioritete.

9. Literatura

Brimingham, D. (2002). *Povijest Portugala*. Cambridge University Press: 168-170.

Derenčin, R. (2014). *Špijuni, njemačke podmornice i Španjolska u Drugom svjetskom ratu*. Polemos, Zagreb. http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=200221
Pristupljeno: 30. srpnja 2024.

Fahrni, D. (1997). *An outline history of Switzerland: From the origins to the present day*. Pro Helvetia, The Arts Council of Switzerland, Zurich.

Grlić Radman, G. (2002). *Studije slučaja: Neutralnost Švicarske i njeno članstvo u UN-u*. Politička misao, vol. 39, 3(145-162).

Grlić Radman, G. (2003). *Neutralne zemlje Europe i nova europska sigurnost*. Godišnjak Šipan.

Grlić Radman, G. (2003). *Neutralne zemlje Europe u euroatlantskim integracijskim procesima*. Working papers 7 vol.2 (3-27).

Grlić Radman, G. (2009). *Neutralnost i nova europska sigurnost*. Zagreb: Golden marketing.

Hague, R. i Harrop, M. (2009). *Komparativna vladavina i politika*. Zagreb: Golden Marketing.

Halbrook, S. (1998). *Target Switzerland: Swiss armed Neutrality in World War II*. Cambridge: De Capo Press.

Hernandez-Sandoica, E. i Moradiellos, E. (2002). *Spain and the Second World War, 1939-1945*. European Neutrals and non-belligerents during the Second World War. Cambridge University Press.

Jašić, M. (2023). *Neutralne europske države u drugome svjetskom ratu*. Despot Infinitus.

- Jović, D. (2013). *Teorije međunarodnih odnosa: Realizam*. Ur. Jović, Dejan. Fakultet političkih znanosti, Zagreb.
- Jović, D. (2014). *Liberalne teorije međunarodnih odnosa*. Ur. Dejan Jović. Fakultet političkih znanosti, Zagreb.
- Jović, D. (2016). *Konstruktivističke teorije međunarodnih odnosa*. Ur. Dejan Jović. Fakultet političkih znanosti, Zagreb.
- Karsh, E. (2011). *Neutrality and small states*. New York: Routledge.
- Karsh, E. (2011). *The European Neutrals and the Second World War. An international perspective* (294-310). London: Continuum.
- Kasapović, M. (2003). *Što je komparativna politika?* Politička Misao, vol.39: 4(146-162). <https://hrcak.srce.hr/file/37302>
Pristupljeno: 21. kolovoza 2024.
- Kissinger, H. (2000). *Diplomacija*. Zagreb: Golden marketing.
- Kovačević, B. (2016). *Što je novo u konstruktivizmu?* Konstruktivističke teorije međunarodnih odnosa. Ur. Dejan Jović. Fakultet političkih znanosti, Zagreb.
- Kulenović, E. (2002). *Neutralnost države: Sukob neutralnosti načela i neutralnosti javnih politika*. Politička misao, vol. 39: 3(43-59).
- Lagerqvist, L. (2001). *A history of Sweden*. Impresum Stockholm: The Swedish Institute.
- Landman, T. (2008). *Teme i metode komparativne politike*. Fakultet političkih znanosti, Zagreb.
- Neuhold, H. i Thalberg, H. (1984). *The European Neutrals in International Affairs*. New York: Routledge.

O'Halpin, E. (2002). *Irish neutrality in the Second World War*. European Neutrals and non-belligerents during the Second World War. Cambridge University Press.

Rosas, F. (2002). *Portuguese neutrality in the Second World War*. European Neutrals and non-belligerents during the Second World War. Cambridge University Press.

Taylor, C. (1985). Neutrality in political science. In *Philosophical Papers* (58–90). Cambridge: Cambridge University Press.

Turković, A. (2015). *Sovjetsko-finski rat 1939.-1940*. *Essehist*: 7(87-91).
<https://hrcak.srce.hr/file/233085>
Pristupljeno: 18. srpnja 2024.

Vrbanić, L. (2019). *Švedska neutralnost u Drugome svjetskom ratu*. Filozofski fakultet u Zagrebu.

Vukadinović, R. (1983). *Neutralnost i nesvrstanost u Evropi*. *Politička misao*, vol. 20: 4(3-12).

Wylie, N. (2002). *Switzerland: A neutral of distinction?* European Neutrals and non-belligerents during the Second World War. Cambridge University Press.

Mrežne stranice:

Alex, A (2023). *US Army in the Pacific during WW2: Tactics, Battles, and Victories*. News Military.
<https://newsmilitary.com/us-army-in-the-pacific-during-ww2-tactics-battles-and-victories/>
Pristupljeno: 3. kolovoza 2024.

Britannica, T. Editors of Encyclopaedia (2024). *Axis powers*. Encyclopedia Britannica.
<https://www.britannica.com/topic/Axis-Powers>
Pristupljeno: 29. srpnja 2024.

Britannica, T. Editors of Encyclopaedia (2023). *Battle of Marignano*. Encyclopedia

Britannica.

<https://www.britannica.com/event/Battle-of-Marignano>

Pristupljeno: 26. srpnja 2024.

Wheeler, D. i drugi (2024). *Portugal*. Encyclopedia Britannica.

<https://www.britannica.com/place/Portugal>

Pristupljeno 30. srpnja 2024.

Britannica, T. Editors of Encyclopaedia (2024). *Operation Torch*. Encyclopedia Britannica.

<https://www.britannica.com/topic/Operation-Torch>

Pristupljeno: 3. kolovoza 2024.

Britannica, T. Editors of Encyclopaedia (2024). *Peace of Westphalia*. Encyclopedia Britannica.

<https://www.britannica.com/event/Peace-of-Westphalia>

Pristupljeno: 26. srpnja 2024.

Britannica, T. Editors of Encyclopaedia (2024). *Treaties of Paris*. Encyclopedia Britannica.

<https://www.britannica.com/event/Treaties-of-Paris-1814-1815>

Pristupljeno: 26. srpnja 2024.

Cowell-Meyers, K. (2024). *Irish Republican Army*. Encyclopedia Britannica.

<https://www.britannica.com/topic/Irish-Republican-Army>

Pristupljeno 6. kolovoza 2024.

Cambridge.dictionary.org (2024). *Parochialism*. Cambridge University Press.

<https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/parochialism>

Pristupljeno: 22. kolovoza 2024.

Egli, E. , Diem, A. i drugi (2024). *Switzerland*. Encyclopedia Britannica.

<https://www.britannica.com/place/Switzerland>

Pristupljeno: 23. kolovoza 2024.

Greelane (2019). *Drugi svjetski rat: Bitka na Midwayu*. Greelane.com

<https://www.greelane.com/bs/humanisti%C4%8Dke-nauke/istorija-i-kultura/world-war-ii-battle-of-midway-2361422>

Pristupljeno 3. kolovoza 2024.

Hasselbach, C. (2023). *Bitka za Staljingrad, prekretnica u Drugom svjetskom ratu*. DW.com.

<https://www.dw.com/hr/bitka-za-staljingrad-prekretnica-u-drugom-svjetskom-ratu/a-64592961>

Pristupljeno 4. kolovoza 2024.

Helmfrid, S. , Larson, S. R. (2024). *Sweden*. Encyclopedia Britannica.

<https://www.britannica.com/place/Sweden>

Pristupljeno: 23. kolovoza 2024.

Hrvatska enciklopedija (2013). *Münchenski sporazum*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža.

<https://www.enciklopedija.hr/clanak/munchenski-sporazum>

Pristupljeno 4. kolovoza 2024.

Nato.int (2024). *Portugal and NATO*. NATO Declassified.

https://www.nato.int/cps/en/natohq/declassified_162352.htm

Pristupljeno: 23. kolovoza 2024.

Nato.int (2013). *Ireland: an important partner in peace and security*. Nato News.

https://www.nato.int/cps/en/SID-033200AA-0E76F388/natolive/news_98378.htm

Pristupljeno: 23. kolovoza 2024.

Nato.int (2024). *Sweden officially joins NATO*. Nato News.

https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_223446.htm

Pristupljeno: 23. kolovoza 2024.

Oxford Reference (2024). *Good offices*. Oxford University Press.

<https://www.oxfordreference.com/display/10.1093/oi/authority.20110803095859859>

Pristupljeno 25. srpnja 2024.

Payne, S. G. (2024). *Francisco Franco*. Encyclopedia Britannica.

<https://www.britannica.com/biography/Francisco-Franco>

Pristupljeno: 29. srpnja 2024.

Silva, L. (2022). *Anglo-Portuguese Alliance: The World's oldest alliance*. Portugal.com.

<https://www.portugal.com/history-and-culture/anglo-portuguese-alliance-the-worlds-oldest-alliance/>

Pristupljeno: 4. kolovoza 2024.

The New York Times (1939). *Spain is expected to remain neutral; Communique after meeting of cabinet is noncommittal.*

<https://timesmachine.nytimes.com/timesmachine/1939/09/02/93952905.html>

Pristupljeno: 29. srpnja 2024.

The New York Times (1940). *SWEDEN CLARIFIES ACCORD WITH REICH; Agreement for Transit of Soldiers Applies Only to Unarmed Men on Leave.*

<https://timesmachine.nytimes.com/timesmachine/1940/07/10/112747812.html>

Pristupljeno: 18. srpnja 2024.

The New York Times (1940). *SWEDISH PREMIER REPLIES TO CRITICS; Hansson Says Permission to Germany for Transits Is Not Blow to Neutrality WARNS AGAINST DESPAIR Declares Foremost Task Now Is to Safeguard the Country's Freedom and Independence.*

<https://timesmachine.nytimes.com/timesmachine/1940/07/08/113098957.html>

Pristupljeno: 18. srpnja 2024.

Vojnapovijest.hr (2017). *Znate li zašto je Švicarska neutralna već 500 godina?* Večernji list, Zagreb.

<https://vojnepovijest.vecernji.hr/vojna-povijest/znate-li-zasto-je-svicarska-neutralna-vec-500-godina-1144368>

Pristupljeno: 25. srpnja 2024.

Vojnapovijest.hr (2022). *Portugalska neutralnost u Drugome svjetskom ratu.* Večernji list, Zagreb.

Portugalska neutralnost u Drugome svjetskom ratu - Vojna povijest | Magazin za vojnu povijest (vecernji.hr)

Pristupljeno: 23. kolovoza 2024.

Vojnapovijest.hr (2023). *Nakon Španjolske, Portugala, Švicarske, Švedske i Irske, na red je došla i turska neutralnost u Drugome svjetskom ratu.* Večernji list, Zagreb.

Nakon Španjolske, Portugala, Švicarske, Švedske i Irske, na red je došla i turska neutralnost u Drugome svjetskom ratu - Vojna povijest | Magazin za vojnu povijest (vecernji.hr)

Pristupljeno: 23. kolovoza 2024.

Sažetak

Rad se bavi analizom neutralnih država u Europi tijekom Drugog svjetskog rata fokusirajući se na Švedsku, Španjolsku, Švicarsku, Portugal i Irsku. Istražuje se kako je svaka od tih država održavala svoju neutralnost usred globalnog sukoba te kako je takva politika utjecala na njihove vanjskopolitičke odnose. Detaljnu istraživanjem rad objašnjava strategije koje su te zemlje rabile za očuvanje svoje neutralnosti, uključujući diplomatske manevre, ekonomske odluke i vojnu pripremu. Također se razmatraju izazovi s kojima su se suočavale, poput pritisaka od strane zaraćenih strana i unutarnjih političkih napetosti. U završnom dijelu rad povezuje povijesne primjere s današnjim stanjem neutralnosti u Europi analizirajući kako je koncept evoluirao i koje lekcije suvremene države mogu izvući iz prošlosti. Tako pruža cjelovit uvid u kompleksnost neutralnosti kao vanjskopolitičkog stava.

Ključne riječi: neutralnost, Drugi svjetski rat, Švicarska, Švedska, Španjolska, Portugal, Irska

Summary

The thesis deals with the analysis of neutral states in Europe during the Second World War, focusing on Sweden, Spain, Switzerland, Portugal and Ireland. It explores how each of these countries maintained their neutrality during global conflict and how such policies affected their foreign policy relations. Through a detailed study, the paper explains the strategies these countries used to preserve their neutrality, including diplomatic maneuvers, economic decisions, and military preparation. It also looks at the challenges they faced, such as pressures from warring parties and internal political tensions. In the final part, the paper connects historical examples with the current state of neutrality in Europe, analyzing how the concept evolved and what lessons contemporary states can draw from the past. Thus, it provides a comprehensive insight into the complexity of neutrality as a foreign policy stance.

Key words: *Neutrality, World War II, Switzerland, Sweden, Spain, Portugal, Ireland*